

SOSYAL MEDYA DÜZENLEMESİ İÇİN BİR TÜRKİYE DENEMESİ

A TURKEY PRACTICE FOR SOCIAL MEDIA REGULATION*

Kadir YILDIZ**

Özet: Yüksek hızlı internetin kolay ulaşılabilir olması ve bilgiye ulaşmayı kolaylaştırması insanların interneti kullanım oranını arttırmıştır. Böylelikle web 2.0 araçlarından olan sosyal medya bilginin daha hızlı ve daha çok kişiye yayılabilmesinin aracı olmuştur. Bu avantajlarının yanında yalan haber ve dezenformasyon gibi yıkıcı ve yanıltıcı yanları da bulunmaktadır. Bu konularda kanunlarla düzenleme yapılması konusunda Türkiye'nin de aralarında yer aldığı küresel bir yönelim bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de yapılan yasal düzenleme konusunda süregiden tartışmalar ekseninde yasa incelemiş sorunlar ve olası sonuçlar irdelenmiştir. Dünyadaki düzenlemeler düşünce özgürlüğüne yaklaşımları açısından tasniflenerek Türkiye açısından uygulanabilecek bir pratik sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Düzenleme, Yalan Haber, Dezenformasyon, Sosyal Medya Denetimi

Abstract: The fact that high-speed internet is easily accessible and facilitates access to information has increased the rate of people's use of the internet. Thus, social media, which is one of the web 2.0 tools, has become a means of spreading information faster and to more people. In addition to these advantages, there are also destructive and misleading aspects such as fake news and disinformation. There is a global orientation, including Turkey, in the regulation of these issues by law. In this study, the law has been examined on the axis of the ongoing debate on the legal regulation in Turkey, and the problems and possible consequences have been examined. The regulations in the world are classified in terms of their approaches to freedom of thought and a practice that can be applied in terms of Turkey is presented.

Keywords: Social Media, Regulation, Fake News, Disinformation, Social Media Regulation

* Çalışma, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

** Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Lisans Öğrencisi, avyildizkadir@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1886-5830 Makalenin Gönderim Tarihi: 10.02.2023, Kabul Tarihi: 12.06.2023

GİRİŞ

Günden güne gelişen dijital tabanlı medya araçları gerek insanlar gerek şirketler ve gerekse de devletler tarafından kullanımı kaçınılmaz hale gelen mecralar olagelmıştır. Şöyle ki günümüz dünyasında insanlar kendilerini sosyal medya araçları aracılığı ile ifade etmekte, şirketler tanıtımlarını bu mecralar üzerinden yapmakta ve devletler hem merkezi hem de yerel yönetimler açısından kendilerini ve hizmetlerini bu mecralar üzerinden vatandaşlarıyla paylaşmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya artık herkes için bir zorunluluk haline gelmiştir. Sosyal medyanın çekici yanları olduğu kadar herkes için tehlike arz eden yanları da bulunmaktadır. Devletlerin, şirketlerin ve vatandaşların neredeyse tamamının sosyal medya ile bir şekilde yollarının kesiştiği ve sosyal medya kullanmamanın neredeyse imkânsız hale geldiği günümüz dünyasında bu alanın avantajlarını ve dezavantajlarını görmezden gelme lüksüne sahip değiliz. Sosyal medya kavramını günümüzde bu kadar önemli hale getiren durum avantajlarının yanı sıra içerisinde barındırdığı tehlikelerdir. Sosyal medya, daha önce de belirttiğimiz üzere, içerisinde avantajları barındırdığı gibi bireylerin kişilik haklarının yanında, devletlere ve şirketlere yönelik haksız saldırılar için de çok uygun bir zemin hazırlamaktadır. İncelenebilecek konuların kapsamı her ne kadar geniş olsa da yoğunlaşmak açısından bu makalede, yalan haberin ve dezenformasyonun sosyal medya aracılığıyla ne kadar hızlı yayıldığı, zarar verme gücünün ne kadar yüksek ve etkili olduğu çizgisi üzerinden ilerlenecektir. Bu minvalde bu makalede üç bölüm altında incelenen çalışmanın birinci bölümünde; sosyal medyanın tanımı, gelişimi, avantajları-dezavantajları, kolaylıkları, kattıkları, etkileme gücü gibi kavramlar incelenecektir. İkinci bölümünde yalan haber ve dezenformasyonun ne olduğu, sosyal medyanın yalan haber ve dezenformasyonun yayılmasına sağladığı kolaylıklar gündelik hayattan örnekler ile açıklanacaktır. Son olarak üçüncü bölümde ise dünyadaki ve Türkiye'deki uygulamalarıyla beraber nasıl bir denetleme yoluna gidilebileceğinin pratiği yapılacaktır.

1. SOSYAL MEDYA

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “sosyal” kelimesi bir sıfat olmakla beraber toplum bilimi manasına gelmektedir. Bununla beraber “medya” için ise iletişim ortamı ve iletişim araçları tanımları yapıl-

maktadır.¹ Dolayısıyla sosyal medya kavramı kelime üzerinden gidersek dahi toplumun fertlerinin birbiriyle iletişim kurduğu ortamlar ve araçlar olarak nitelendirilebilmektedir. Gerçekten sosyal medya, insanların internet aracılığı ve/veya birçok uygulama ile siyasi, felsefi, dünyevi, dini vb. fikirlerini, düşüncelerini ifade ettikleri ve/veya görsel-işitsel verilerini paylaştıkları alanlar olarak tanımlanabilmektedir. Evvela sosyal medya modern demokrasilerin gelişimi için mükemmel bir araç olarak öne çıkarılabilir. Bir demokraside ne kadar fazla farklı düşünce olursa ve bu düşünceler ne kadar rahatça ifade edilirse demokrasinin o toplumda o kadar gelişmiş olduğu genel kabuldür. İfade özgürlüğü gelişmiş demokrasilerde anayasalarla koruma altına alınmış negatif statü haklarındanndır. İfade özgürlüğü Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 26. maddesinde "Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir" hükmü ile koruma altına alınmıştır. Sosyal medya bireylerin kendilerini ifade etmeleri açısından önemlidir. Devletler ifade özgürlüğünü koruma altına almayı ve ifade özgürlüğüne dokunmamayı taahhüt etmişlerdir. Diğer taraftan sosyal medyanın bu kadar iyi bir alan olmasına rağmen oluşan bu endişenin sebebini anlayabilmek için öncelikle onun nasıl bir süreçten geçtiğini ve nasıl çalıştığını anlamak gereklidir.

1970'li yıllara gelinmesi ile birlikte öncelikle askeri alanda kullanılmaya başlayan internet Türkiye'de 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlanmış ve 2000'li yıllarla beraber yaygınlaşmıştır.² Hayatın her alanına giren internetin hızlı bir şekilde gelişimi 1990'lı yıllarda gerçekleşmiş ve sosyal medya kavramı internetin ulaşılabilir olması sonucu bireylerin kullanımına açılmasıyla hızla yayılma eğilimine girmiştir. Hatta bu gelişim günümüz dünyasının ayrılmaz bir parçası olmuş ve kişi-

¹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 15.12.2022.

² Murat Cihan/Sıtkı Yıldız, "Sosyal Medya Aracılığı İle İşlenen Suçlar: Facebook, Twitter ve Instagram Örnekleri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, C. 11, S. 1, s. 136.

ler arası iletişim bu yolla gerçekleşir duruma gelmiştir.³ İnternet erişiminin çok yüksek hızlara ulaşması ile web 2.0 teknolojisi hayatımıza girmiştir. Bu doğrultuda Facebook gibi her yaş grubundan insanın kullandığı ve iletişim kurduğu platformlar ortaya çıkmıştır. İnsanlar arasında hızla yayılan bu platformlar sosyal medya kavramının gelişimini hızlandırmıştır.⁴ Facebook, Myspace gibi platformlardan sonra Instagram, Twitter, Tiktok gibi birçok sosyal medya uygulaması da sahnedeki yerlerini almıştır. Günümüzde milyarlarca abonesi olan bu sosyal medya platformları sınır, dil, din, ırk, siyasi görüş fark etmeksizin kullanıcılarını bir araya getirmektedir. Sosyal medya; televizyon, gazete, radyo gibi geleneksel medya araçlarından birçok açıdan farklıdır. Bu farklılığın en önemli olanı bireyin pasif yani edilgen konumda değil bilakis aktif yani etken konumda bulunmasıdır. Şöyle ki birey bu mecrada kendi içeriğini yaratabilmekte, yorum yapabilmekte ve içeriğe katkı sağlayabilmektedir. Sosyal medya metin, ses, video, resim gibi birçok aracı paylaşma olanağı sağlayarak bireyler arasında çok yönlü bir etkileşim oluşturmaktadır.⁵ Böylece kullanıcılarına birbirlerinin hayatlarından birinci elden haberdar olma imkânı vermesi sayesinde onlara kendi koşullarını sorgulamaları ve geliştirmeleri açısından inanılmaz fırsatlar sunmaktadır. Birbirinden çok uzakta olan insanlar dakikalar içinde haberleşebilmekte ve ihtiyaç olan durumlarda yardımlaşabilmektedir. Sözelimi öğrencilerinin ihtiyacı için sosyal medyada yardım kampanyası başlatan bir öğretmen bu amacına ulaşabilmektedir.⁶ Kızılay⁷ ve AFAD⁸ gibi yardım kuruluşları da yardımseverlere bu şekilde ulaşabilmektedir. Dolayısıyla daha fazla insana daha hızlı ve etkili ulaşmak için sosyal medya platformları büyük önem arz etmektedir. Bu hızlı etkileşimin yanında sosyal medya insanlar üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Mesela Nike PG 2,5 model spor ayakkabısı-

³ Kıvanç Tuğsan, "Sosyal Medya Bağımlılığının Sonuçları", *International Journal of Social Science*, 2021, C. 11, S.1, s. 90.

⁴ Cihan/Yıldız, s. 136.

⁵ Veysel Eren/Abdullah Aydın, "Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014, C. 2014, S. 3, s.198.

⁶ Öğrencileri için sosyal medyada yardım kampanyası başlattı, <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/ogrencileri-icin-sosyal-medyada-yardim-kampanyasi-baslatti>- Erişim Tarihi: 16.12.2022.

⁷ Sosyal Medyanın İyilik Kampanyası 'Minik Eller Üşümesin2', <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/1965> Erişim Tarihi: 16.12.2022.

⁸ Afad, <https://www.afad.gov.tr/yarim-kampanyalari> Erişim Tarihi: 16.12.2022.

nın hiçbir müdahale olmadan karşılaşma sırasında ikiye ayrılmasının sosyal medyada yayılması sonucu Nike'ın ABD borsasında yaşadığı 1,1 milyar dolar hisse kaybı bu etkiye örnek verilebilir. Boeing 737 Max tipi uçakların 5 ay aralıklarla düşmesi ile ilgili tweetler sebebiyle Boeing'in 12,7 milyar dolar pazar kaybı⁹; Volkswagen marka arabaların dizel motorda emisyon hilesinin sosyal medyada yayılması ile Volkswagen markasının yanı sıra diğer Alman arabalarının da itibar algısının zedelenip zarar görmesi bizlere sosyal medyanın insanlar üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemli başka örnekler olarak verilebilir.¹⁰ Sosyal medya insanların vereceği tepkiler üzerinde de büyük bir belirleyiciliğe sahiptir. Misalen Amerika'da Wall Street Olaylarında polisin orantısız güç kullanımının Youtube videoları yoluyla yayılması ile polise gösterilen tepki bütün toplumda karşılık bulmuş, Fransa'da Clichy-sous-Bois'da polisten kaçan iki Kuzey Afrikalı gencin elektrik akımına kapılarak ölmeleri ile başlayan ve şehir isyanlarına neden olan olay yine sosyal medya ile yayılmıştır. Arap Baharı ve Gezi Parkı Protestoları da hep sosyal medyanın başrolde olduğu halk hareketleri olmuştur.¹¹ Şöyle ki Gezi Parkı protestolarında 31 Mayıs günü akşam 16.00'dan itibaren sadece 12 saat içinde 2 milyon tweet atılmıştır. Kişiler içinde bulundukları durumun heyecanı ile doğruluğunu araştırmadan ve düşünce süzgecinden geçirmeden bu tweetleri sosyal medyalarında paylaşmışlardır. Bu tweetler halk üzerinde büyük bir etki yaratmışlardır.¹²

Bununla beraber sosyal medya suç işleme konusunda suçlulara ulaşılabilir bir zemin hazırlamaktadır. Başka bir ifadeyle suç işleme eylemini kolaylaştırıcı bir ortam sunmaktadır. Bu kişiler profesyonel suçlular olabildiği gibi, suç işlediğini dahi bilmeyen kişiler olabilmektedir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 102. maddesindeki cinsel saldırı ve 103. maddesindeki çocuğun cinsel istismarı suçları mağdurun vücuduna fiziksel bir temas gerektirmektedir. Sosyal medya bu suçlar için faile kolaylaştırıcı bir zemin hazırlamaktadır. Aynı Kanun'un 105. maddesindeki cinsel taciz, 106. maddesindeki tehdit, 107. maddesindeki

⁹ Zeynep Bayazıt/ Ali Altuğ Biçer, "Sosyal Medya İletişiminde Sosyal Medya Denetiminin Önemi", Muhasebe ve Denetime Bakış, 2019, C. 19, S. 57, s. 148.

¹⁰ Bayazıt/Biçer, s.149.

¹¹ Eren/Aydın, s. 200.

¹² Eren/Aydın, s. 201.

şantaj, 125. maddesindeki hakaret, 134. maddesindeki özel hayatın gizliliğini ihlal, 158. maddesinin f fıkrasındaki bilişim sistemlerinin, banka veya kredi kurumlarının araç olarak kullanılması suretiyle işlenmesi yoluyla yapılan nitelikli dolandırıcılık, 244. maddesindeki sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme gibi suçlar sosyal medya kullanılarak direkt işlenebilen suçlara örnek olarak verilebilir.¹³ Sonuç olarak, kişilerin kişisel haklarına saldırı, haksız fiil oluşturan eylemler sosyal medya ile kendine yeni bir zemin edinmiştir. Bununla beraber sosyal medyayla ilgili Yargıtayın önüne 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu¹⁴ ile bununla bağlantılı olarak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 299.¹⁵ maddesindeki Cumhurbaşkanı hakaret ve 301.¹⁶

¹³ Cihan/Yıldız, s. 145.

¹⁴ Y.3.CD., 29.06.2022, E. 2021/7892, K. 2022/3993; "Oluş, iddia, savunma, sanığa ait Facebook paylaşımlarına ilişkin tutanak ve tüm dosya kapsamına göre; sanığın sosyal medya platformu üzerinden yapmış olduğu paylaşımlarının DEaş silahlı terör örgütüne ait amblem, resim veya işaretler içermediği hususu ve sanığın aşamalarda alınan inkara yönelik istikrarlı savunmaları gözetilerek; sanığın, anılan örgüte mensup olup olmadığı belli olmayan, yüzü maskeli ve elinde silah bulunan bir şahsın fotoğrafının altında "Cihat kıyamete kadar devam edecek bir farzdır" yazılı görseli sosyal medya hesabı üzerinden paylaşmaktan ibaret eyleminin silahlı terör örgütünün başvurmuş olduğu cebir, şiddet ve tehdit içeren yöntemleri meşru gösterecek, bu yöntemleri övecek, yada bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek nitelikte olmaması nedeniyle 3713 Sayılı Kanun'un 7/2 maddesinde yazılı silahlı terör örgütünün propagandasını yapma suçunun unsurlarının oluşmamağı gözetilmeksizin, delillerin değerlendirilmesinde düşülen yanlış neticesinde atılı suçtan beraati yerine mahkumiyetine hükmedilmesi..."(www.kazanci.com. - Erişim Tarihi: 29.01.2023).

¹⁵ Y. 16. CD., 28.01.2021, E. 2020/7346, 2021/271; "16 Temmuz tarihinde; "Sen şimdi bu askerden vatanına bağlılık bekle üzerinde koruduğu halkın üniforması halından dayak yiyor. Kin yuttuk kan kusturacağız", "Paraları sıfırlayıp dönmüş... yazık... Ailecek sizi ayakta...", "Her olayda yayın yasağı getirirler, dün nasıl oldu da her olan biteni canlı izledik? Camilerden cihad çağrısı yaptılar, halkın gerizekalılık seviyesini ölçtüler, askeri linç ettirdiler, linci meşru kıldılar. Er yada geç hepsinin hesabı sorulacak kublayı katledenlerin tohumları", "Çok güzel bir tiyatroydu emeği geçen herkesin...", "Şimdi bu salak it oğlu itler mi demokrasiyi kurtardı hem de askerimizin kafasını keserek" şeklindeki yorumlarını da içerir paylaşımlarda bulunduğu ile, 19 Temmuz'da, bir paylaşımına yönelik yanıt olduğuna dair ibarenin olduğu görülen, "Gönder gitsin... Darbeye destek vermiyorum ama tayyiti sizin gibi baş tacı da etmiyorum... Ula kara cahil", "İp adreslerimi iyi al ama ip adreslerimi" şeklinde gönderide/paylaşımda bulunduğu görülmüştür". (www.kazanci.com. - Erişim Tarihi: 30.01.2023).

¹⁶ Y. 16. CD., 28.01.2021, E. 2020/7718, 2021/267; "Dosya kapsamına göre, şüphelinin serhat.cabuk.52 isimli Facebook hesabından bir video paylaştığı ve bu videoda "Rojava şehitlerine selam olsun, tüm Kürdistan milleti çok büyüktür, bu Türkler faşist, Suriye tarafı yarın kan gölüdür, Biz A. Öcalanı orada bırakmayız, Faşist Türk bilsin ki Kürt milleti şehitler için, topraklar için canını verir, Faşist Türk biliyor ki Rojava

maddeesindeki Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama suçları ile ilgili de birçok dava taşınmaktadır. Daha önceden geleneksel medya alanında yer alan yalan haber sorunu da sosyal medya ile yeni bir boyuta taşınmıştır. Yalan haber üreten hesapların bu haberleri çok hızlı şekilde yayabilme ve dezenformasyon ile kullanıcılarını yanıltma kabiliyetlerinin derecesi o kadar yüksektir ki bu platformlar faile avantaj sağlarken mağduru dezavantajlı bir duruma sokmaktadır. İşin daha vahim durumu ise zarar verici bu edimlerin geri dönüşü ve tamiri çok zor ya da imkânsız olmaktadır. Bu durum sosyal medyanın ne kadar yanıltıcı ve yıkıcı olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Sosyal medyanın dezavantajlı yanını ortaya koymak açısından bu suçlar bile yeterli olmakla birlikte ilerleyen bölümlerde ana başlıklarımız olan yalan haber ve dezenformasyonun bu yıkıcılığı ve yanıltıcılığı üzerinde durulacaktır.

2. YALAN HABER ve DEZENFORMASYON

Bir tanıma göre yalan haber sosyal medya aracılığıyla çevrimiçi olarak yayınlanan ve dolaşan güvenilir haberleri maskelemek için üretilmiş medya ürünleridir.¹⁷ Diğer bir tanıma göre ise yalan haberler kaynağı olmayan, doğrulanmamış ve genellikle uydurulmuş bilgilerden oluşturulup gerçek ve güvenilir habermişçesine manipüle edilerek güvenilir ve gerçek haberlerin yerine geçerler.¹⁸ Verdiğimiz bu iki

Kürdistan'ın başıdır, Türkiye'deki İran'daki Iraktaki Suriye'deki Kürtler hepimiz faşist Türkiye'nin karşısında birlik olup savaşmamız lazım" şeklinde sözlerin yer aldığı, bu suretle şüphelinin terör örgütü propagandası yapmak suçunu işlediğinin iddia edildiği somut olayda, sanığa yüklenen fiilin Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama suçunu oluşturup oluşturmadığı hususunun ancak mahkemesince yapılacak yargılama sonucunda delillerin bir bütün halinde değerlendirilmesinden sonra tespit edilebileceği, suç vasfının 5237 sayılı Kanun'un 301. maddesi kapsamına girdiğinin anlaşılması halinde mahkemesince tefrik kararı verilerek evrakın Cumhuriyet savcılığına gönderilmesinin her zaman mümkün olduğu, Cumhuriyet savcısınca suçun nitelenmesi yapıldıktan sonra mahkemenin yargılamaya başlamadan iddianamenin değerlendirilmesi aşamasında delil takdirine girerek suçun niteliğini tespit ve tayin etmesinin açıkça kanuna aykırı olduğu gözetilmeden, itirazın kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmemiştir". (www.kazanci.com. – Erişim Tarihi: 31.01.2023).

¹⁷ Nina I. Brown/Peters Jonathan, "Say This, Not That: Government Regulation and Control of Social Media", Syracuse Law Review, 2018, C. 68, s. 521.

¹⁸ Alexandra Andorfer, "Spreading Like Wildfire: Solutions For Abating The Fake News Problem On Social Media Via Technology Controls And Government Regulation", Hastings Law Journal, 2017, C. 69, s. 1413.

tanımın yanı sıra Türk Dil Kurumunun yalan haber için tanımı kısa ve özdür: Gerçek olmayan, uydurma haber.¹⁹ Allcott ve Gentzkow ise yalan haber için kasıtlı olarak okuyucularını yönlendiren ve yalan olduğu doğrulanabilir haber makaleleri ifadesini kullanmaktadır.²⁰ Bu tanımları yüzeysel olarak toparlayacak olursak sonuçta hepsi aynı sonuca varmakla birlikte bir haberi yalan haber olarak nitelendirebilmek için şu şartları sağlaması gerektiğini söyleyebiliriz:

1. Kaynağı olmayan
2. Doğrulanmamış
3. Genellikle ve kasten uydurulmuş
4. Güvenilir haberleri ya da gerçek haberleri maskeleyen
5. Güvenilir ve gerçek habermiş gibi sunulan

Eğer bu sosyal medya aracılığıyla yapılıyorsa iki şık daha ekleyebiliriz:

1. Çevrimiçi olarak yayınlanan
2. Çevrimiçi hesaplar arasında ve internette dolaşan

Dolayısıyla yalan haberin amacının gerçekleri saklamak ve insanları gerçek olmayan olgu ve bilgileri kasten paylaşmaya yönlendirmek olduğunu söyleyebiliriz. Yalan haberi yapan her ne kadar bu hikâyeyi gerçek bir habermiş gibi pazarlasa da bu olgunun uydurma ve gerçek dışı olduğunu bilmektedir. Çoğunlukla yayan kişiler hikayenin ilk yaratıcısını bilemedikleri ve ona ulaşamadıkları için kaynağının da belirsiz olduğu sonucuna varabiliriz.

Yine aynı mantıkla ilerleyecek olursak yabancı kökenli bir kelime olduğu anlaşılan dezenformasyon kavramının Türk Dil Kurumu Sözlüğündeki karşılığı bilgi çarpıtma olarak geçmektedir.²¹ Cambridge Sözlüğünde ise yanlış bilginin insanları kandırmak için birileri veya bir şey aracılığıyla yayılması tanımı verilmektedir.²² Dezenfor-

¹⁹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 22.12.2022.

²⁰ Hunt Allcott/Matthew Gentzkow, "Social Media And Fake News In The 2016 Election", *Journal Of Economic Perspectives*, 2017, C. 31, S. 2, s. 213.

²¹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 22.12.2022.

²² Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce/disinformation> Erişim Tarihi: 23.12.2022.

masyonun tipe uygun bir tanımı da yanlış ve yanıltıcı bilginin zarar vermek amacıyla kasıtlı olarak paylaşılması ve yayılmasıdır.²³ Bennett ve Livingston'un siyasi hedefleri gerçekleştirmek için yayılan ve paylaşılan haber hikâyeleri ya da kurgulanmış belgeseller tanımının da diğerleriyle paralel çizgide olduğu söylenebilir.²⁴

Dolayısıyla bu tanımlardan yola çıkarsak dezenformasyon için de belli kıstaslar oluşturabiliriz. Bunlar:

1. Yanlış bir bilgi olmalıdır.
2. Yanlış bilgi kasten paylaşılmalıdır.
3. Belirli bir saik olmalıdır.
4. Yanlış bilgi paylaşılırken zarar verme amacıyla hareket edilmelidir.

Kastın hukuki karşılığının bilmek ve istemek olduğu²⁵ düşünüldüğünde dezenformasyon yapmak isteyen fail davranışının farkında olarak bunu gerçekleştirmektedir. Amacı zarar vermektir. Bununla beraber burada misenformasyon konusuna değinmekte fayda vardır. Şöyle ki çoğu insan yanlış ve yanıltıcı bilgiyi farkında olmadan paylaşmaktadır. Dolayısıyla bir bilgiyi yanlış veya yanıltıcı bilgi olduğunu bilmeden kasten paylaşan kişiler için dezenformasyon yerine farklı bir kavram kullanılmaktadır. Bu bilgileri kasten paylaşıyor olsa dahi bunu yapan kişilerin edimini misenformasyon terimi karşılamaktadır. İngilizce karşılığı misinformation olan misenformasyonda yanlış bilgi, içeriğinin yanlış olduğunun veya kendinin yanlış yönlendirildiğinin farkında olunmadan paylaşılmasıdır.²⁶ Dolayısıyla dezenformasyonda aradığımız kast ile misenformasyonda bulunan kast bilginin yalan ve yanıltıcı olduğunu bilip bilmememe konusunda ayrıışmaktadır. Her iki failde kasten bu bilgiyi yaymaktadır ama saikleri farklıdır. Üçün-

²³ Hicran Özlem Ilgın, "Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Halkla İlişkiler İlişkisi", *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2021, C. 7, S. 2, s. 305.

²⁴ W. Lance Bennett/Steven Livingston, "The Disinformation Order: Disruptive Communication And The Decline Of Democratic Institutions", *European Journal Of Communication*, 2018, C. 33, S. 2, s. 124.

²⁵ Veli Özer Özbek/Koray Doğan/Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 255.

²⁶ Mehmet Büyükaşar, "Sağlık Mezenformasyonu: Çevrimiçi Kanallardan Yayılan Yanlış Bilgi Salgını", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 2022, C. 17, S. 57, s. 75.

cü ölçütümüz olan belirli bir saiki olma bu durumu karşılamaktadır. Her iki eylemi de yapan kişi yaptığını bilerek ve isteyerek yani kasten yapmaktadır ama biri endişe, korku, panik yaratmak saiki ile hareket ederken diğeri belki de yaptığının faydalı olduğunu düşünmektedir. Son olarak failin zarar verme ereği olmalıdır. Yani sonucunda ulaşmak istediği bir amaç olmalıdır. Bu amaç ise mağduruna bir şekilde zarar vermektir. Her ikisi de aslında zarar verme potansiyeline sahip bir eylemi yapmalarına rağmen misenformasyon yapan kişinin amacı zarar vermek değildir. Aksine insanları zarardan korumak gibi bir amacı bile olabilir. Zaten kendince insanları uyarmak için muhteviyatını araştırmadan bilgiyi yayan kişi ile bunu ne için yaptığını tam manasıyla bilerek yani zarar verme amacıyla yapan kişiyi aynı derecede sorumlu tutmak adil olmayacaktır. Burada misenformasyona ayrı bir pencere açmamızın sebebi ise 13.10.2022 tarihinde kabul edilen 7418 numaralı Basın Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun gereğince 5237 numaralı Türk Ceza Kanunu'na eklenen 217/A²⁷ hükmüdür. Bu hükmün lafzını incelediğimizde hükümde bulunan saik kavramı dezenformasyon yapan kişi ile misenformasyon yapan kişiyi ayırmayı zorlaştırmaktadır. Çünkü her iki failde de incelenecek şey sosyal paylaşım sitelerinde yaptıkları paylaşımlar olacaktır. Paylaşım aynı olacağı için her ikisinin saikleri de aynı gibi görünecektir. Aslında daha büyük bir kusura sahip olan dezenformasyonun faili için saiki belirlemenin yolu çoğunlukla vereceği ifadeye bağlıdır. Başka bir açıdan bakarsak misenformasyonu yapan kişi de dezenformasyon oluşturma saikiyle hüküm giyebilecektir. Ayrıca ispat hukuku açısından saiki tespit etmenin zor olması sebebiyle dezenformasyon saikiyle bunu yapan kişi için perdeleme görevi de üstlenecektir. Dezenformasyonu ürettiği tespit edilemeyen kişinin sadece kasıtlı olarak yayma eylemini yaptığı bahsiyle cezalandırılabilmesi gerçeği saik ifadesinin burada yeterli olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu hükmün özgürlüğü kısıtlayıcı bir hüküm olduğu da göz önünde tutularak dezenformasyon ve misenformasyon tasnifinin net bir şekilde yapılması, ihdas edilen suçun müeyyidesinin ne az ne de çok

²⁷ "Halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma Madde 217/A- (Ek:13/10/2022-7418/29 md.) (1) Sırf halk arasında endişe, korku veya panik yaratmak saikiyle, ülkenin iç ve dış güvenliği, kamu düzeni ve genel sağlığı ile ilgili gerçeğe aykırı bir bilgiyi, kamu barışını bozmaya elverişli şekilde alenen yayan kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır."

verilmesi açısından elzemdir. Sırası gelmişken dezenformasyon yapan kişinin gerçek haberi maskeleyerek ya da çarpıtmak amacından çok yalan ve yanıltıcı bilgiyi yayarak insanları manipüle etme amacı vardır. Bu ince çizgi bize dezenformasyon ve yalan haber kavramının ayrımını göstermesi açısından önemlidir.

Dezenformasyon kavramının sınırlarını böylece çizdikten sonra tarihsel süreçte geçirdiği aşamalara bakmak kavramın önemini anlamak açısından önemli olacaktır. Öncelikle dezenformasyon kavramı sosyal medya ile ortaya çıkmış bir kavram değildir. Dezenformasyon kavramı eski çağlardan bu yana bir araç olarak kullanılmıştır. Dezenformasyon için, Antonius'un Kleopatra ile tanıştığı Roma Dönemi'ni dahi örnek verebiliriz. Octavian tarafından, Antonius'un itibarını kirletmek için tasarlanmış bir propaganda kampanyası başlatılmıştır. Bu kara propaganda ile Octavian, Antonius'u zampara ve ayyaş biri olarak göstermektedir. Octavian; Antonius'un Kleopatra'nın her dediğini yaptığını, Kleopatra'ya olan aşkı sebebiyle dejenere olduğunu iddia etmektedir. Bu dezenformasyon sayesinde Octavianus Augustus, Roma'nın ilk imparatoru olmuştur. Bu büyük güçle Octavianus, imparatorluk yönetimini getirerek cumhuriyet sistemini ortadan kaldırmıştır.²⁸ Bununla beraber, başka bir rivayete göre de "dezenformasyon" ifadesinin ortaya çıkışıyla ilgili kesin bir tarihin olmadığı ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kapitalizme ve kapitalist uluslara zarar vermek maksadıyla kullandığı ve Rusça "dezinformatzia" kelimesinden türetildiği ileri sürülmektedir.²⁹ Sonuç olarak dezenformasyona tarihi açıdan bakarsak dahi yukarıda tespit ettiğimiz üç kıstasın isabetli olduğunu söyleyebiliriz.

Oxford Sözlüğü tarafından 2016 yılının kelimesi olarak seçilen post-truth³⁰ kavramı gerçeğin yerine yalanların pazarlanması ve tercih edilmesidir. Türkçeye hakikat ötesi olarak çevrilen bu kavram insanların inançları veya korkuları çerçevesinde gerçek yerine inanmak istediğini kabul etmesi üzerine kurgulanmıştır.³¹ Eski çağlardan bu

²⁸ Ilgın, s. 305.

²⁹ Hakan Irak, "Post-Truth Çağda Dijital Dezenformasyon: Covid-19 Aşı Karşıtlığı Üzerine Bir İnceleme", Ahi Evran Akademisi, 2022, C. 3, S. 1, s.120.

³⁰ Oxford Languages, "Word of the Year 2016", <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> Erişim Tarihi: 31.12.2022.

³¹ Ali Fikret Aydın, "Post-Truth Dönemde Sosyal Medyada Dezenformasyon: Covid-19 (Yeni Coronavirüs) Pandemi Süreci", Asya Studies, 2020, C. 4, S. 12, s. 78.

yana daha önce de belirttiğimiz gibi insanları kandırmak ve onları yönlendirmek için yalan haber ve dezenformasyon kullanılmıştır. Fakat post-truth dönemde hakikatin yerini alan gerçek dışılığın temel sebebi internetin bu denli hızlanmasıdır. Gerçek dışılığın bu kadar rahat ve hızlı yayılmasının ana sebebinin de günümüz dünyasında sosyal medya olduğunu iddia etmek yersiz olmayacaktır. Sosyal medya kullanıcıları kaynağını araştırmadan gerçek dışı haberleri çok hızlı bir şekilde bir an önce paylaşma arzusuyla yaymaktadır.³² Dolayısıyla bu kadar hızlı bir platformda paylaşılan enformasyon miktarını göz önüne alacak olursak bilgi kirliliğinin kaçınılmaz olacağını saptamak çok da zor değildir.³³ Bilgi kirliliği başka bir sorun olmakla birlikte buradaki daha büyük sorun bu bilginin yanlış veya yalan olmasıdır. Çünkü yayılan bu yanlış ya da yalan haberler istemli veya istemsiz bir şekilde birilerinin menfaatine zarar vermektedir. Kişilerin kendilerine yakın olduğunu düşündüğü görüş ve inançları düşünmeden sabırsızca paylaşmaları olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Bunun sonucunda zarar gören kişilerin zararlarını gidermek bazen çok zor bazen de imkansız olmaktadır. Bu nedenle yalan haber ve dezenformasyon için alınacak önlemler bilgi kirliliğinin temizlenmesinden daha öncelikli ve önleyici olmalıdır.

Yalan haberi ve dezenformasyonu kendi oluşturduğumuz kıstaslarla tespit etmek ve onların etkilerini belirlemek açısından birkaç örnek vermekte fayda vardır. Covid-19 pandemi sürecinde sosyal medya paylaşımları dünya çapında önceki yıllara nazaran çok daha fazla olmuş ve hatta altın çağını yaşamıştır. Sosyal medya paylaşımlarının bu denli kontrolsüz artması beraberinde yalan, yanlış ve yanıltıcı bilgi ve habere de kaynaklık etmiştir. Türkiye özelinde ise 2021 yılında yaşanan büyük çaplı orman yangınları sırasında bazılarının haber değeri de olan birçok dezenformasyon yapılmıştır. Sözgelimi 29.07.2021 tarihinde paylaşılan Türkiye'deki yangınların kundaklama olduğunu gösterdiği iddia edilen bir video Twitter'da paylaşılmıştır. Nitekim bu video aslında 2020 yılı ağustos ayında yapılan planlı yakma yöntemin-

³² Aydın, s. 79.

³³ Ahmet Ayhan/Gülsüm Erken, "Siyasal İletişimde Dezenformasyon Ve Sosyal Medya: Bir Doğrulama Platformu Olarak Teyit.Org", *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı*, S. 29, Y. 2018, s.205.

den başka bir şey değildir.³⁴ Bu bir dezenformasyon örneğidir. Dezenformasyon için oluşturduğumuz ölçütlerle test edersek öncelikle bu bir yanlış bilgidir. Bu tweeti ilk oluşturan kişi bunun planlı yakma yönteminde çekilen bir video olduğunu bilmediğini iddia edemez. Çünkü ilk montajlama aşamasında videoyu kullanırken onun ne için, nerede ve ne zaman çekildiğini bilmektedir. Dolayısıyla videonun orijiniyle paylaşım anındaki niteliği uyuşmamaktadır. Ortada yanlış bir bilgi mevcuttur. İkinci olarak, ilk kıtası sağlayan bu paylaşımın kasten paylaşılıp paylaşılmadığını tespit etmemiz gerekir. Bilerek montajlayan ve yanlış olduğunu bilerek paylaşan kişi hedefine vereceği zararı hesap ederek kasten paylaşmıştır. Aynı zamanda halk arasında endişe oluşturma saikiyle paylaşması da üçüncü ölçütümüzü sağlamaktadır. Çünkü bu durum devleti güçsüz gösterecek ve halkta korku, panik gibi duygular hakim olabilecektir. Dördüncü ve son kıtasımız olan zarar verme amacı da olmalıdır ki dezenformasyondan bahsedebilelim. Bu videoyu ilk olarak alıp montajlayan ya da başka bir içerikle paylaşan kişinin zarar verme amacının olmadığını ileri süremeyiz. Dezenformasyonu oluşturan kişi nihai olarak devleti yönetenlerin beceriksizliği üzerine bu bilgiyi kurgulamıştır. Böylece yalan ve yanıltıcı bilgilerle onların itibarına saldırmaktadır. Sonucunda halkın da galeyana gelip değişimi arzusuyla istemesini sağlamayı amaçlamaktadır. Belki de meşru olmayan ve antidemokratik yollara başvurma konusunda halkı teşvik etmektedir.

Her ne kadar yalan haber ve dezenformasyon kavramları birbirleriyle yüksek derecede ilişkiliyse de kanımca aralarındaki temel fark haber değeri taşıyıp taşıyamalarıyla ilgilidir. Misalen Ahaber, Sabah ve The World News'ün internet web sitelerinde 03.08.2021 tarihinde yayınladıkları Türkiye'nin yangına müdahaledeki başarısını gösteren haberde referans verdikleri raporu uydurma ya da çarpıtma haber olarak tanımlayabiliriz.³⁵ Söz konusu haberin içeriğinde paylaşılan rapor için Avrupa Orman Yangını Bilgi Sistemi 2020 tarihli rapor baz alınmıştır ancak bu raporda Türkiye'nin yangınlara müdahalede hızlı olduğunu ortaya koyan bir veri yoktur. Yalan haberler ile ilgili geliş-

³⁴ Kadriye Kobak/Şuheda Soğukdere, "Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: 2021 Türkiye Orman Yangınları Örneği", *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 2021, C. 4, S. 2, s. 174.

³⁵ Kobak/Soğukdere, s.180.

tirdiğimiz kıstaslarla yorumlarsak ilk olarak bakacağımız şey kaynağı olacaktır. Her ne kadar kaynağı Avrupa Orman Yangını Bilgi Sistemi raporu gibi gözükse de olmayan bir verinin kaynak teşkil edebileceğini söyleyemeyiz. Çünkü buradaki kaynak rapor değil raporun içindeki veridir. Dolayısıyla haber yapılan olgu rapor değil veridir. Bu veri ise Türkiye'nin yangınlara müdahalede hızlı olduğudur. Veri yoksa kaynak ta yoktur ve kaynağı olmayan bir haber mevcuttur. İlk geçerlilik sebebimiz olan kaynağı olmayan haber ölçütümüz sağlanmıştır. İkinci olarak doğrulanmamış bir haber vardır. Hâlihazırda olmayan bir bilgiyi doğrulayamayız. Doğru veya yanlış diyebilmemiz için ortada doğru veya yanlış bir bilgi olmalıdır. Üçüncü kıstasımız ise yalan haberin genellikle ve kasten uydurulmuş olmasıdır. Uydurma haberler ya gerçek haberleri maskeler ya da olmayan bir şeyi varmış gibi gösterirler. Bu haber ise Türkiye'nin yangınlara nasıl müdahalede bulunduğunu değil, hızlı ve başarılı bir şekilde müdahale ettiğini haberleştiriyor. Aslında bir habercinin yapması gereken objektif olarak nasıl müdahale edildiğini haber yapmak iken, bu haberin yerine olmayan, uydurma bir haberi kasten koyarak mevcut durumu maskeleyebiliyoruz. Nihayet son kıstasımız olan güvenilir ve gerçek habermiş gibi sunulmaya gelirse mevcut haber güvenilir bir rapora dayandırıldığı için insanlarda güven duygusu ve gerçekmiş hissi uyandırmaktadır. Yalan haber için belirlediğimiz beş ölçütü de sağladığımıza göre bu haberi yalan haber olarak nitelendirebiliriz. Bu haberin ülke menfaatleri için böyle sunulduğunu savunanlar olabilir. Fakat bu savunucular şunu unutmamalıdır ki bunun tam tersine yani ülke menfaatlerinin aksine hareket edenlere hukuk dışılığı teşvik etmiş olacaktırlar. Zira hangi platformda olursa olsun bir habercinin yapması gereken objektif, tarafsız, doğru ve dürüst haber olmalıdır.

Yalan haber ve dezenformasyonu örneklerle ölçütlendirdikten sonra etkilerinin ne denli yıkıcı olduğuyla ilgili örneklerle devam edersek meselenin önemi daha iyi algılanacaktır. Daha önce ölçütler üzerinde çalışıldığı için bu kısımda tek tek ölçütler üzerinde durmak yerine yıkıcı etkileri üzerinde durulacak ve sonuçları irdelenecektir. Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp gibi sosyal medya uygulamalarının bilgi kirliliğine aracılık ettiğine; daha da kötüsü yalan haber ve dezenformasyona alet olarak zararlı olabileceği üzerinde durulmuştu. Facebook ve Twitter gibi uygulamalarda insanlar kendi görüş ve inançlarına

uygun kişilerin paylaşımlarını benimsemektedirler. Ayrıca bunları derin bir inançla ve gerçekmişçesine savunmakta ve paylaşmaktadırlar. Post-truth dönemin bir özelliği olduğunu aktardığımız bu inanmak istediğini gerçek kabul etmek durumu sosyal medya uygulamalarında sıklıkla karşılaştığımız bir olgudur. WhatsApp uygulaması bir web 2.0 aracı olmakla birlikte insanların birbiriyle haberleştiği bir kanal olarak sosyal medya kavramı içine dâhildir. Bu uygulamada diğerlerine nazaran daha farklı bir pekiştireç karşımıza çıkmaktadır ve bu pekiştireç WhatsApp uygulamasını diğer sosyal medya uygulamalarından ayıştırmaktadır. Çünkü WhatsApp uygulamasında telefon rehberimizdeki kişilerle muhatap olunmaktadır. Yani diğer uygulamalara göre daha özel daha ailevi bir alanda hareket edilmektedir. Bu durum çemberi daraltmakta ve dolayısıyla güven duygusunu artırmaktadır. WhatsApp uygulamasında iletişimde olduğumuz kişilerin aile üyeleri ve arkadaş grupları gibi daha yakından tanıdığımız kişiler olması gelen bilgiye şüpheyle yaklaşma ihtimalini büyük oranda düşürmektedir.³⁶ Sözelimi 'Dikkat dikkat! Suudi Sağlık Bakanlığı uyarı yayınladı.' cümlesiyle başlayan ve WhatsApp aracılığıyla sosyal medyada hızla yayılan bir dezenformasyon örneği covid-19 pandemisi döneminde oluşturulmuştur. Hurmaların önce yıkanması gerektiğini çünkü bu sezon hurma ağaçlarında çok sayıda yarasa olduğu ve hurma ağaçlarına yarasaların koronavirüs taşıdıkları iddiası yayılmıştır.³⁷ İşin daha vahim durumu bu bilgi Ramazan ayında yayılmıştır. Bu bilgi bir ülkeyi yerinden oynatacak kadar etkili olmayabilir fakat etkileyeceği kişiler illaki olacaktır. Bu yalan bilgiyi ekonomik, toplumsal ve dini olarak üç açıdan ele alarak inceleyelim: Ekonomik açıdan Ramazan ayı öncesi yüklü miktarda hurma ithal eden esnaf ve tacirler ürünleri satamayacağı için direkt olarak zarar edecektir. Devlet satılamayan ürünlerden vergi alamayacağı için devletin de dolaylı bir maddi zararı olacaktır. Toplumsal açıdan incelersek zaten korku ve endişe içinde olan toplum içinde bu yalan bilgiler daha fazla korku ve endişe yaratmaktadır. Pandemi sebebiyle yediklerinden, içtiklerinden ve hatta soludukları havadan dahi mikrop kaparak ölebileceklerini düşünen insanların olduğu

³⁶ Recep Ünal/Ahmet Taylan, "Sağlık İletişiminde Yalan Haber-Yanlış Enformasyon Sorunu Ve Doğrulama Platformları", *Atatürk İletişim Dergisi*, 2017, S. 14, s.94.

³⁷ Gülin Çavuş, "Hurmalarındaki Corro Virüs Ve Suudi Arabistan Sağlık Bakanlığı'nın Uyarısı" <https://teyit.org/hurmalardeki-virus-ve-suudi-arabistan-saglik-bakanliginin-uyarisi> Erişim Tarihi: 02.01.2023.

bir toplumda bu hurmayı tüketen ve tüketmiş olanların içine düşeceği endişe ya da korkunun tarifi veya telafisi yoktur. Son olarak dini açıdan incelersek Müslümanlar için kutsal bir ay olan Ramazan ayında yine kutsiyet addedilen bu yiyeceği tüketememek insanları mevcut psikoloji içinde daha huzursuz ve mutsuz edebilecektir. Sadece kısa bir sürede oluşturulup kısa bir sürede paylaşılabilen ve kaynağı belli olmayan bu dezenformasyon örneği birçok kişi ve kuruma, birçok açıdan zarar verebilmekte ve onları yanlış yönlendirebilmektedir. Bir hurma ile ilişkilendirilen olumsuz bir olgunun bile halk arasında ve devlet açısından birçok olumsuz sonucu olduğu düşünülürse bu bilgilerin ne kadar tehlikeli boyutlara ulaşabileceğinin sınırı öngörülemez bir durumdadır. Yine başka bir örnekle devam edecek olursak, Amerika Birleşik Devletleri'nin 2016 seçimlerinde Donald Trump'ın neden olduğu dezenformasyon ile Brexit referandumu süreci yanlış ve yanıltıcı bilginin ulaşabileceği boyutları göstermek açısından çarpıcı örnekler olarak verilebilir.³⁸ Örneğin Papa Francis'in Trump'ı desteklediği³⁹ asılsız bilgisi Obama destekçilerinin yüzde sekizi tarafından doğru kabul edilmiştir.⁴⁰ Bu oran önemlidir çünkü seçimin sonucunu değiştirecek büyüklüktedir. Dolayısıyla bir sonraki bölümümüzde işleyeceğimiz konu olan düzenlemelerin bu örnekler ışığında bakıldığında dahi ne kadar gerekli olduğu görülmektedir. Yine belirtmek gerekir ki bir bilgi sosyal medya aracılığıyla paylaşıldığında geri dönüşü zor ve telafi edilemez sonuçlara neden olabilmektedir. Hızlı bir reaksiyon ile bu tür yanıltıcı ve yanlış bilgilere müdahale etmek tabii ki elzemdir fakat bu müdahalede ölçülü olmak şarttır. Bu ölçü ise düşünce özgürlüğünün zedelenmemesidir.

Tekrar üstünden geçecek olursak dezenformasyon ile yalan haber birbirlerine o kadar yakın kavramlardır ki ayırt etmek çok zor olabilmektedir. Belli ölçütler geliştirmiştik ve kanımca aralarındaki ince çizgi haber değeri taşıyıp taşıması ile alakalıdır. Yalan haber örneğini

³⁸ Nefise Şirzad, "Kovid-19 Sürecinde Aşı Kararsızlığı: Aşı Karşıtı Tweetlere İlişkin Bir Analiz", TRT Akademi Dergisi, 2022, C. 7, S. 14, s. 61.

³⁹ Sydney Schaedel, Did the Pope Endorse Trump <https://www.factcheck.org/2016/10/did-the-pope-endorse-trump/> Erişim Tarihi: 02.01.2023.

⁴⁰ Blake Aaron, "A New Study Suggests Fake News Might Have Won Donald Trump The 2016 Election", The Washington Post <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2018/04/03/a-new-study-suggests-fake-news-might-have-won-donald-trump-the-2016-election/> Erişim Tarihi: 02.01.2023.

bu çizgi üzerinden incelersek haber olarak aktarılmış ve haber olarak yayınlanmış olması kabaca onu dezenformasyondan ayırabilmektedir. Kavramı daha anlaşılır kılmak adına T24, Hürriyet, Star, Ontrava, Posta, ABC, Akşam gibi haber sitelerinde yer alan bir haber örnek verilebilir.⁴¹ Haberin içeriğinde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan 87 yaşındaki eski bir postacının 1300'den fazla çocuğun babası olduğunun ispatlandığı aktarılmaktadır. Biraz magazinsel ve trajikomik olan bu haberin çok yıkıcı etkileri olabileceği aşikârdır. Bu haberi yalan haber kabul etmemizin ilk sebebi bu haberi yapan ve yayan ilk sitenin gerçekdışı haberler daha doğrusu yalan haberler yaptığının sonradan fark edilmiş olmasıdır. Her ne kadar kaynağı var gibi gözükse de bu haberin doğruluk temeli olmadığı için kaynağı olduğu iddia edilemez. Çünkü kaynağı olmak demek bir yayıncısı olmak demek değil, temellendirilebilecek doğru bir dayanağı olmak demektir. Bu yanlış bilgiyi yalan haber kategorisinde incelememizin başka bir nedeni ise haber kanalları aracılığıyla bir haber değeri taşıyarak sunulmuş olmasıdır. Bu yalan haber örneği ise toplumsal açıdan ve halk arasında oluşturabileceği infial açısından incelenebilir. Öncelikle bu eski postacı olan yaşlı adam için hayati tehlike doğmaktadır. Öfkeli bir baba bu yaşlı adamı öldürebilir, yaralayabilir veya sözlü ya da fiziki şiddetle maruz bırakabilir. Hatta bölgenin halkı tarafından linç girişimiyle veya toplum dışına itilmeyle karşı karşıya bırakılabilir. Diğer yandan bu çocukların anne ve babaları arasındaki ilişkinin bozulmasına, aile kurumunun zarar görmesine ve kitlesel boşanmalara neden olabilir. Anneler atılı bu iftira sebebiyle kendilerini aklayamadıkları için mevcut eşleri tarafından yaralama, psikolojik şiddet ve cinayet eylemlerinin mağduru durumuna getirilebilirler. Hatta daha ileri gidersek bazı anneler bu sebeple intihar edebilirler. Bunların hepsinin dışında devlete de bir yük ve karmaşa getirecektir. Sözgelimi bu çocukların babası kim olacak, nüfusa nasıl kayıt edilecek, nüfusa kayıtları sırasında iş yoğunluğu nasıl düzenlenecek, olası boşanmalar iş yüküne nasıl dağıtılacak, mahkemeye gelecek darp, şiddet, cinayet gibi vakalar nasıl yönetilecek gibi birçok soru ve sorunla boğuşulmak zorunda kalınacaktır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus güvenilir say-

⁴¹ Selim Gerçeker, "2017'de Viral Olmuş Ve Gerçekliğine Birçok İnsanı İnandırmış 17 Yanlış Haber" <https://listelist.com/viral-yanis-haberler/> Erişim Tarihi: 02.01.2023.

dığımız haber kanallarının kaynağının doğruluğunu araştırmadan bu haberi yayınlamasıdır. Artık haber yerel bir haber olmaktan çıkmış küresel bir düzeye ulaşmıştır. Yalan bir haberin kişiler ve devletler açısından ne derecede bir infial yaratabileceğini göstermek açısından bu haber güzel bir örnek olarak verilebilir. Yalan haberin bu kadar kolay yayılabilmesinin önüne geçmek için yayımcıların haberin kaynağını teyit etmeden yayınlamamaları konusunda geleneksel medyada etik düzenlemeler ve hukuki düzenlemeler mevcuttur. Bununla beraber sosyal medya için belirlenmiş düzenlemelerin yeterli gelmediği ülkeyi yönetenler tarafından düşünülmüştür. Bu sebeple kanun koyucu tarafından 13.10.2022 tarihinde 7418 numaralı Basın Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir. Kanun teklifinde sosyal medya ile ilgili düzenlemelerin gerekçeleri belirtilmiştir.⁴² Bu düzenlemeler dijital çağa uygun bir şekilde düşünce özgürlüğüne zarar vermeden yerine getirilmelidir. Bir sonraki bölümde de irdedeceğimiz üzere kanun hükümlerindeki belirsizlik öngörülemez, hukuk dışı ve istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir.

3. SOSYAL MEDYA DÜZENLEMELERİ VE BİR TÜRKİYE DENEMESİ

Her geçen gün abone sayısını artırarak büyüyen sosyal medya platformları eğlenme, vakit geçirme, paylaşım, mesajlaşma gibi işlevleri yerine getirirken birçok olumsuzluklara da neden olmaktadır. Özellikle 2016 Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimleri ile Brexit oylaması sonrası, devletler münferit bir şekilde ve Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar üyeleri için sosyal medyanın denetlenmesi konusunda çeşitli adımlar atmışlardır. Daha önceleri dolandırıcılık, cinsel istismar, hakaret gibi daha belirgin suçlar için kendi kanunlarında yaptıkları düzenlemelerle durumu idare eden

⁴² “Değişiklik Teklifiyle yalan haberin vardıgı nokta ve etkileri dikkate alınarak dezenformasyonla mücadele kapsamında bir taraftan idari tedbirler güçlendirilirken diğ er taraftan 5237 sayılı Kanun’un “Kamu Barışına Karşı Suçlar” başlıklı beşinci bölümünde “Halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma” başlığıyla müstakil bir suç ihdas edilmektedir. Bu doğrultuda, sırf halk arasında endişe, panik yaratmak saikiyle, ülkenin iç ve dış güvenliği, kamu düzeni ve genel sağlığı ile ilgili gerçeğe aykırı bir bilginin, kamu barışını bozmaya elverişli şekilde alenen yayılması suç olarak düzenlenmektedir. Böylelikle failde özel kast, gerçeğe aykırı bilgi de özel nitelik ve eylemde elverişlilik aranmaktadır”.

bu devlet ve kuruluşlar sosyal medya şirketlerinin ulaştığı ekonomik ve siyasi güçten dolayı sosyal medya ile ilgili düzenlemeleri tam anlamıyla yasal bir zemine oturtma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu amaçla her ülke kendi kültürel ve sosyolojik yapısına göre düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir. Bazı ülkeler bu düzenlemeleri sansür ve zorlama derecesine getirecek şekilde genişletirken bazıları daha esnek davranmış diğer üçüncü grup ise neredeyse hiç karışmamayı tercih etmiştir. Bu ayrışmanın temel sebebi ise düşünceyi ifade etme ve özgürce yayma hakkını ihlal etme endişesidir. Bu kısımda konuyu dağıtmamak açısından ülkelerin ve kuruluşların tarihsel bağlamda uyguladığı yasaları ayrıntılı bir şekilde incelemek yerine sosyal medyayı düzenleme düşüncesi üzerine kurulu yasaları incelenecektir.

Bu yasalardan Türkiye özelinde en çok tanınanı Almanya’da uygulanan Ağ Yaptırım Yasası (Network Enforcement Act) diğer adıyla NetzDG yasasıdır. Bu yasanın Türkiye’de yapılmak istenen sosyal medya kanununa ilham verdiği söylenmektedir. Yine konu bütünlüğü açısından makalemizde yasaı hüküm bazında inceleme yoluna gidilmeyecektir. Hangi konuların yaptırıma bağlandığı ve nasıl denetleneceği konumuz açısından önem arz etmektedir. Öncelikle internette nefret söylemi ve yasa dışı sosyal medya paylaşımlarını konu edinen kanun, ilgili paylaşımın 24 saat içinde kaldırılmasını aksi takdirde para cezası uygulanacağını ifade etmektedir.⁴³ Ayrıca Alman Sosyal Medya Kanunu Bölüm 1’de kanunun kapsamı açıklanırken sosyal ağ kullanıcılarına yaptırım uygulamak için 2 milyon kullanıcı sınırı getirilmiştir. Yani 2 milyondan az kullanıcı sosyal medya şirketleri yasanın bildirme yükümlülüğü ve yasa dışı içerikle ilgili şikâyetlerin ele alınması açısından muaf tutulmaktadır.⁴⁴ Özellikle üye sayıları bazı ülkelerin nüfusunu geçen sosyal medya kurumlarının bu şekilde direkt hedef alınması kanunun net olması açısından önem arz etmektedir. Böylece hem hangi sosyal medya platformlarının büyük bir infial yaratabileceği kanun koyucu tarafından muhataplarını uyaracak şekilde netleştirilmekte hem de fikir özgürlüğüne zarar vereceği düşün-

⁴³ Taylan Gülaslan, “Sosyal Medya Güncel Tartışmalar: Sosyal Medyanın Kontrolü & Medya Hizmet Ve Gizlilik Sözleşmeleri & Yerli Ve Milli Sosyal Medya”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2021, C. 4, S. 1, s.5.

⁴⁴ Sena Kontoğlu, “Alman Sosyal Medya Kanunu”, *Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi*, 2018, C. 8, S. 24, s. 143.

cesine bir bariyer görevi görmektedir. Çünkü ifade özgürlüğüne zarar vereceği düşüncesi taşıyan çoğunluk bu yasalar sebebiyle üç kişi bile bir platformda bir araya gelip bir konu hakkında konuşurlarsa kanunların onları sorumlu tutacağı endişesini taşımaktadırlar. Bir sayı belirlenmiş olması kişilerin yanlış bir bilgiyi böylesi büyük bir ortamda yaydıklarında ne gibi sonuçlar doğuracağını bir an için düşünmeleri açısından da onlara bir otokontrol sorumluluğu yükleyecektir. Başka bir ifadeyle bu platformlarda kişiler bilgiyi yaymadan önce biraz daha düşünmeyi tercih edebileceklerdir. Bununla beraber büyümeye çalışan daha az üyeye sahip sosyal medya platformlarının büyük sosyal medya mecraları tarafından suistimale uğramalarına kanun koyucu mevcut kanun hükmüyle bir önlem almış görünmektedir. Bir diğer önemli nokta ise bu yasa dışılığı ya da suistimalleri kim ya da hangi kurum inceleyecek ve yaptırıma bağlayacak sorusunun cevabıdır. Almanya Federal Cumhuriyeti yasada bu görev için Adalet Federal Ofisini görevlendirmiştir. Hatta bahsi geçen kurum Facebook'a 2 milyon avro üzerinde bir ceza uygulamıştır.⁴⁵

Bir diğer Avrupa ülkesi olan Fransa'da da bir sosyal medya düzenlemesi yapılmaya çalışılmış fakat bazı hükümler Anayasa Mahkemesi tarafından ifade özgürlüğünü engellediği gerekçesiyle iptal edilmiştir. Fransa, 2018 yılında sosyal paylaşım sitelerinin Fransa'da bir temsilci bulundurmasını ve kişisel veriler konusunda şeffaf olmalarını talep eden hükümleri kabul etmiştir.⁴⁶ Mart 2019'da halk arasında Avia Kanunu olarak bilinen Fransa Ulusal Meclisi üyesi Laetitia Avia tarafından önerilen ve 13 Mayıs 2020'de kabul edilen bu kanunun bazı hükümleri Anayasa Mahkemesi tarafından 18 Haziran 2020'de Fransa Cumhuriyeti Anayasası'na aykırı bulunarak iptal edilmiştir.⁴⁷ Kanundan iptal edilenlerden geriye kalan hükümler, nefret suçlarına özgü yeni bir mahkeme kurulacağı kararı, Yüksek Yayıncılık Kurulu tarafından görev tanımı yapılacak bir gözlem merkezi kurulacağı kararı ve 250 bin avroluk adli para cezasını düzenleyen hükümler Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron tarafından 24 Haziran 2020'de imzalanarak yürürlüğe girmiş-

⁴⁵ Gülaslan, s.5.

⁴⁶ Mehmet Burak Ünal, "Seçili Örneklerde Sosyal Medya Şirketlerinin Yasal Yükümlülükleri", TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, 2021, s.20.

⁴⁷ Ünal, s. 21.

tir.⁴⁸ Fransa'da yapılan düzenlemelerle ise sosyal medyanın küresel düzeyde etkileyebildiği suçlara önlem alınmak istenmiştir. Sosyal medya platformlarından ırk, din, cinsel yönelim ve cinsiyet temelli nefret söyleminin yanı sıra cinsel taciz kapsamına giren içeriklerin 24 saat içerisinde kaldırılması, terör ve çocuk istismarı içeren içeriklerin kaldırılması için öngörülen sürenin bir saat olması zorunluluğu bu suçlara sosyal medyanın alet edilemeyeceğini göstermek açısından kayda değerdir. Ayrıca idare tarafından bu hükümlere uymayan gerçek kişilere 250 bin avroya, tüzel kişilere ise 1,2 milyon avroya varan para cezaları verilebilmesi işlenen suçun cezasız kalmayacağını göstermektedir. Fransa'daki ilgili düzenleyici kurum olan Görsel-İşitsel Üst Konseyine (CSA), sürekli ve tekrarlanan ihlaller için şirketlerin küresel cirosunun yüzde dördüne kadar daha ağır cezalar verme yetkisi verilmesi ise yargının yükünü alması ve davaların ivedilikle çözülmesi açısından isabetlidir. Ancak Anayasa Konseyi idareye verilen yetkinin çok olması sebebiyle kanunun bazı hükümlerini iptal etmiştir.⁴⁹ Fransa da Almanya gibi belli düzenlemeler getirerek sosyal medya üzerinde devletin bir kontrolünün olmasını istemiş fakat Almanya'dakinden daha fazla bir dirençle karşılaşmıştır. Bu daha önce de belirttiğimiz gibi ülkelerin kendi sosyolojik ve kültürel yapısıyla alakalı olduğu kadar kendi yargı yapısıyla da alakalı olduğunu göstermektedir. Karşılaştırmalı hukuktan bildiğimiz üzere Almanya'da yargı erki Fransa'ya göre daha etkin ve baskındır. Almanya'da da çeşitli karşı görüşler olmasına rağmen yürürlüğe girebilen sosyal medya yasası Fransa'da dirençle karşılaşmıştır. Nitekim her iki ülkenin de sosyal medya konusundaki ortak yanları bizim konumuz açısından odak noktasıdır. Her ikisinde de para cezaları bulunmakta, yargı yolu takip edilmekte ve bu sorunlarla ilgilenen bir kurul veya kurum bulunmakta ya da bulunacaktır.

Kıta-Avrupası devletleri Almanya ve Fransa örneğindeki gibi kanunlar aracılığıyla sosyal medyayı kontrol etme yöntemini kullanırken Anglosakson ülkeleri konuya daha farklı bir açıdan bakmayı tercih et-

⁴⁸ Ünal, s. 22.

⁴⁹ Denge Ve Denetleme Ağı, "Dünyada Sosyal Medya Düzenlemelerine Karşılaştırmalı Bakış ve Türkiye için Somut Öneriler", Demokrasi Barometresi, 16.05.2022, Analiz Raporu No: 16, s.8. (Açık erişim: <https://www.dengedenetleme.org/publication/182/Dunyada-Sosyal-Medya-Duzenlemelerine-Karsilastirmali-Bakisve-Turkiye-icin-Somut-oneriler-Raporu>) Erişim Tarihi: 05.01.2023.

mektedirler. Anglosakson ülkelerini Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda olarak sayabiliriz.⁵⁰ Bu ülkeler liberal bir siyasi sisteme sahip olmaları ve serbest piyasa ekonomisi anlayışı⁵¹ sebebiyle sosyal medya platformlarına müdahale konusunda ya çok temkinliler ya da gönülsüzler. Avustralya hariç Anglosakson ülkelerinin genel bakış açısı sosyal medya şirketlerinin kendi denetimlerini kurmaları yönündedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 6 Ocak 2021 tarihinde Donald Trump'ın destekçileri tarafından başkent Washington'da yaşatılan olaylar ve özellikle kongre baskınının sosyal medya aracılığıyla kışkırtılmış olması⁵² sosyal medyanın denetlenmesi gerektiği görüşlerinin bu ülkede de yaygınlaşmasına neden olmuştur. Yaklaşım ise Avrupa'dan farklı ilerlemektedir. Devletin müdahalesi yerine kendi kendini denetleme (self-regulation) sistemi savunulmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi liberal devlet anlayışı devletin özgürlüklere müdahalesini azaltması minvalinde ilerlediği için sosyal medya platformlarının kendi kendilerini denetlemeleri gerektiğini savunanlar ön plana çıkmaktadır. Hatta bunun için nasıl video oyunları, televizyon şovları ya da filmler kendini uygunluk derecelerine göre etiketliyorsa; nasıl mobil uygulamalar, bilgisayar oyunları kendilerini derecelendiren bir sisteme gönüllü olarak katlanıyorsa sosyal medya platformları da gönüllü ve kendi kendini takip eden bir derecelendirme, izleme ve denetleme sistemi kurabilirler düşüncesini savunanlar bulunmaktadır.⁵³ Bu düşüncenin gerekçesi ise bu denetimin devlet kontrolüne bırakılması sosyal medya platformlarına güvensizlik duygusu oluşturabilir ve platformların başarısını azaltabilir kaygısıdır. Çünkü devletin baskısının olduğu bir alana insanların güveni azaltılmaktadır.⁵⁴ Bundan dolayı şirketler aslında başarısız olmak istemiyorlarsa bu düzenlemeleri devlet yapmadan kendileri yapmalı ki güven kaybına uğramasınlar. Diğer yandan kendi kendine denetleme konusunda şirketlerin çok da gönüllü olduğu söylenemez. Amerika'nın

⁵⁰ Fatih Yıldız, "Anglosakson Ve Kıta-Avrupası Geleneğinde Darbeler" , *Ekonomik İşletme Ve Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2019, C. 5, S. 1, s.37.

⁵¹ Yıldız, s. 41.

⁵² Michael A. Cusumano, Annabelle Gawer & David B. Yoffie, "Social Media Companies Should Self-Regulate. Now", *Harvard Business Review*, Yıl 2021, s.1. <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=59517> Erişim Tarihi: 03.01.2023.

⁵³ Cusumano, s.3.

⁵⁴ Cusumano, s.7.

yaklaşımı açısından bakacak olursak şirketlerin kendi kendini denetleme (self-regulation) konusunda yeterli itici gücü bulamaması anlaşılabilmektedir. Birleşik Devletler Kanunu'nun 47. Başlığının (Title 47 of the United States Code) 230. Bölümünde (Section 230) 'Etkileşimli bir bilgisayar hizmetinin hiçbir sağlayıcısı veya kullanıcısı, başka bir bilgi içeriği sağlayıcısı tarafından sağlanan herhangi bir bilginin yayıncısı veya konuşmacısı olarak kabul edilmeyecektir.'⁵⁵ denilmektedir. Bu hüküm sayesinde devlet sosyal medya sitelerine kanunu bir kalkan teşkil etmekte ve bu kanunla açıkça onları korumaktadır. Yine daha önce üzerinden geçtiğimiz 2016 yılında ABD başkanlık seçimlerinde yaşananlardan sonra bu kanun hükmü tartışmaya açılmıştır. Görünen o ki devlet her ne kadar şirketlerin kendilerinin inisiyatif almalarını istese de şirketler sorumluluklarını yerine getirmekten bu denli kaçınmaya devam ederlerse devlet denetleme mekanizmalarını devreye sokmak zorunda kalacaktır.

İngiltere ise çocuk istismarı, siber zorbalık, terörizm, nefret söylemi ve pornografi gibi konulara yoğunlaşarak dijital dünyayı denetlemenin yolunu ilk olarak Nisan 2019'da takdim edilen Online Harms White Paper ile resmi olarak açmıştır. Günümüze kadar ve halen süregelen kanuni eklemelerle denetimin içeriği genişletilmektedir. Kültür Bakanı Nadine Dorries'in kanunun anlamı hakkında söylediği şu iki cümle bakış açısını anlatması açısından önemli olacaktır.⁵⁶ "Teknoloji şirketleri üzerlerine düşen görevi yapmaları için beklenmeyecektir."⁵⁷, "Teknoloji şirketleri kendi platformlarında yaşanan zarar, taciz ve suçlu davranışlarından şu ana kadar sorumlu tutulmadı."⁵⁸ Bu iki cümle artık devletin sabrının tükendiğini ve ipleri eline alacağını ifade etmesi açısından belirleyicidir. Bu bağlamda sosyal medya şirketlerine verilecek cezalar için İletişim Kurumu (Office of Communication-Of-com) yetkilendirilmiş ve yetkisi de gittikçe genişletilmektedir. İlk baş-

⁵⁵ "No provider or user of an interactive computer service shall be treated as the publisher or speaker of any information provided by another information content provider".

⁵⁶ Jane Wakefield/Tom Gerken, "Online Harms Bill: Cyber-flashing added to proposed legislation", BBC Technology, 2022, <https://www.bbc.com/news/technology-60750463> Erişim Tarihi: 05.01.2023.

⁵⁷ "Technology companies would not be left to check their own homework".

⁵⁸ "Tech firms haven't been held to account when harm, abuse and criminal behaviour have run riot on their platform".

larda sosyal medyayı genelde kanunda suç olan konularda denetleme yoluna giden kurumun yetkisi genişletilmiş, şirketlerden bilgi isteme yetkisi de verilmiştir. Hatta daha ileri gidilerek kuralları ihlal eden bir firma cirosunun yüzde onuna kadar para cezasına çarptırılabilirken, uyumlu olmayan web siteleri tamamen engellenebilmektedir. İngiltere yıllar içinde kendi ülkesinde yaşanan olumsuzlukları ve hukuk dışılıkları bertaraf edebilmek için bu düzenlemeleri yapmaktadır. Yine Avrupa ülkelerine benzer şekilde denetleyici bir kurum kurma ve cezai yaptırımlar uygulama yoluna gidilmektedir. Avustralya ise diğer Anglosakson ülkelerinden bazı konularda ayrılmaktadır. Sosyal medyayı kendi kaderine bırakmak yerine ilk yasal düzenlemeler 2015 tarihli Çevrimiçi Güvenliğin Artırılması Yasası (Enhancing Online Safety Act 2015) ile oluşturulmuştur. Denetleme ve değerlendirme için e-Güvenlik Komiserliği (eSafety Commissioner) görevlendirilmiştir.⁵⁹ Yeni Zelanda'da iki camiye gerçekleştirilen silahlı terör saldırılarının sosyal medyada naklen yayınlanması⁶⁰ nedeniyle devlet Ceza Yasasına bir değişiklik de eklemiştir. Bu değişikliğin sınırları terör, adam öldürme, adam öldürmeye teşebbüs, işkence, cinsel saldırı, adam kaçırma eylemleri olarak belirlenmiştir.⁶¹ Türkiye'de de meclis komisyonu tarafından incelenen ve 18.10.2022 tarihinde kanun olarak Resmi Gazete'de yayımlanan 40 maddelik kanunun 29. maddesi için kamuoyunda çıkan belirsiz ve muğlak ifadeler olduğu yönündeki iddialar için Avustralya'nın sayma yöntemi kullanılabilir. Bu konuyu son kısımında inceleyeceğimiz için yeri gelmişken anlaşılması açısından vurgulamak, ayrıntılı inceleme için ise daha sonraya bırakmak yerinde olacaktır. Böylelikle diğer Anglosakson ülkelerinden ayrılarak Avustralya özelinde cezai bir müeyyide olarak para cezasının yanında hapis cezası da ihdas edilmiştir. Ufukta gördüğümüz tablo devletlerin siyasi yapıları ya da hukuk düzenleri nasıl olursa olsun sosyal medya denetimi konusunda global bir kabule varılacağıdır. Çünkü global ölçekte güçlü olan bu şirketlere bölgesel yaptırımlar ve düzenlemeler yapmak açık ve halen kanayan bir yaraya yara bandı ile müdahale etmeye ben-

⁵⁹ Taylan Gülaslan, s.5.

⁶⁰ Recep Sakar/Emel Öz Güzellik, "Yeni Zelanda'da iki camiye terör saldırısı: 49 kişi yaşamını yitirdi", Anadolu Ajansı, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yeni-zelandada-iki-camiye-teror-saldirisi-49-kisi-yasamini-yitirdi/1418614> Erişim Tarihi: 07.01.2023.

⁶¹ Gülaslan, s.5.

zemektedir. Ulusal yönde yapılan düzenlemelerin temel haklara ve düşünce özgürlüğüne aykırı olmaması için devletlerin taraf olacağı bir uluslararası denetim mekanizması kurulması temel insan hakları açısından da çarpıcı bir çözüm olabilir.

Son olarak sosyal medya konusunda direkt devlet müdahalesini öngörüp sosyal medya şirketlerinin kendilerini denetlemeleri konusunda alan açmayan devletlerde liberal görüşün tam zıttı noktada durmaktadırlar. Bu bölümde Belarus, Çin, Bangladeş gibi ülkelerdeki düzenlemeleri inceleyip sosyal medya denetiminin gelebileceği uç noktalar gösterilecektir. İlk olarak Belarus'ta internet kısıtlamaları tamamen devletin keyfiyetine bağlı yönlendirilmekte ve hatta Belarus Medya Yasası 38. maddesi uyarınca hiçbir hukuki sebep gerektirmeksizin idarenin kararı ile bir site engellenebilmektedir. Gün geçtikçe yetkili kurum olan Enformasyon Bakanlığının yetkileri genişletilerek anonim kişilerin⁶² yorumlarından dahi site sahiplerinin sorumluluğuna gidilmektedir.⁶³ Devletin mutlak bir güce sahip olması onu keyfiyete sürükleyecek bir olgudur. Belarus uygulamasında maalesef düşünce özgürlüğü iklimi olabileceği iddia edilemez. Herhangi bir gerekçe sunmadan cezalandırma yapılmaması gerekirken, bu şekilde yaptırım uygulanması keyfiyete yol açacaktır. İngiliz tarihçi Sir John Emerich Edward Dalberg-Acton'un tarihe düştüğü not gibi: 'Güç bozulmaya meyillidir ve mutlak güç mutlak biçimde bozulur.'⁶⁴ Çin ise sosyal medya konusunda en katı kuralları uygulayan ülkeler arasında bulunmaktadır. Şöyle ki Çin uygulaması direkt sansür ve yasaklama üzerine kuruludur. Çin; Facebook, Twitter, Youtube, Yahoo gibi birçok uygulamaya daha sonra bazılarını izin verse de çeşitli sebeplerle eriş-

⁶² "Anonimlik, bir kişinin kimliğine ilişkin bilgilerin başkaları tarafından bilinmediği bir duruma işaret etmektedir. Anonimlikte cinsiyet, yaş, din, ırk, sınıf ve daha birçok kişinin tanımlanmasına olanak tanıyacak nitelermeler iç içe geçmektedir. Gerçek yaşamda bireyler tanımlanabilecekleri görsel ve işitsel ipuçları sunarken, çevrim içi olduğu platformlarda kimliksele unsurlardan sıyrılabilirler. Bireyler, internet ve sosyal medya platformlarında kendi gerçek isimlerini ve görsellerini kullanmadan oluşturdukları profiller aracılığıyla varlıklarını anonim olarak kurgulamakta ve paylaşımlarını bu oluşturduğu yeni kimlik üzerinden gerçekleştirmektedir". (Sertaç Kaya, "Sosyal Medyada Anonim Olmanın Söylemler Üzerindeki Etkisinin Haber Yorumları Üzerinden İncelenmesi", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 2022, S. 60, s.170).

⁶³ Ahmet Taha Gedikli, "Karşılaştırmalı Hukukta İnternet Ortamındaki Asılsız Bilgi Paylaşımlarının Önlenmesi", *Bilişim Hukuku Dergisi*, 2020, C. 2, S. 2, s.238.

⁶⁴ "Power tends to corrupt and absolute power corrupts absolutely."

mi engellemiş ve yerli alternatiflerinin doğmasını sağlamıştır. Böylece muhalif sesleri kırmak için sansür uygulamanın yolunun kontrol etmekten geçtiğini bilen Çin yönetimi sunucuları ülkesi içinde olmayan ve kendi çıkarlarına ters düşen platformları engellemiştir. Yerli platformların sunucuları ülke içinde olduğu için kontrolü kolay olmuştur. Hatta paylaşımları izleyerek kullanıcıları takip ederken, kullanıcılar takip edildiklerini bildikleri için kendi oto-sansürlerini yaratmışlardır.⁶⁵ Çin 2015 yılında yaptığı düzenlemesinde dezenformasyona 7 yıla kadar hapis cezası öngörmüştür. 2020 yılı düzenlemesiyle devlet yapay zekâ ve sanal gerçeklik teknolojisini kullanarak denetleme yolunu açmış, sahte haberlerin yayınlanması ve paylaşılmasını yeni kurallara ve yaptırımlara bağlamıştır.⁶⁶ Çin Siber Ortam İdaresi (Cyberspace Administration Of China (CAC)) sosyal medyadaki yorumları bile sansürleme üzerine çalışmalar yapmaktadır.⁶⁷ Daha önce ifade ettiğimiz mutlak güç mutlak biçimde bozulur ifadesi ekseninde alınabilecek keyfi kararların sınırsızlığını göstermesi açısından Çin uygulaması dikkate değerdir. Mutlak gücün gezindiği bireysel özgürlükler ile totalitarizm arasındaki bu ince çizgi devletleri yönetenler için zorlayıcıdır. Denetim bazı durumlarda gerekli olabildiği gibi bazı durumlarda özgürlükleri baltalayabilmektedir. Misalen, “Çin’de hükümetin Covid-19 politikasını eleştiren sosyal medya hesaplarına sansür” başlıklı haberde uzmanlara, akademisyenlere ve sağlık çalışanlarına kişisel saldırı içermesi ve covid politikasıyla ilgili kışkırtıcı nitelikte olmaları gerekçesiyle 12 bin 854 mesajın incelendiği, 1120 hesabın ise topluluk kurallarını ihlal ettiği gerekçesiyle geçici veya sürekli kapatıldığı belirtildi.⁶⁸ Bu haberden de anlaşıldığı üzere eleştirilere tahammül seviyesi maa- lesef çok aşağılarda kalmaktadır. Bununla beraber sosyal medya dene- timi bazı konularda da kesinlikle gereklidir. Sözelimi “Çin’den sosyal medya fenomeni Xu Guohao’ya 277 milyon lira vergi cezası” başlıklı

⁶⁵ İlhan Aras, “Çin’de Sosyal Medya”, Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler, ss. 277-290, Ömer Aydın/Çağdaş Cengiz, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 2021.

⁶⁶ Gedikli, s.239.

⁶⁷ Çin Hükümeti, İnternet Yorumlarını Sansürlemek İstiyor, <https://www.ensonhaber.com/teknoloji/cin-hukumeti-internet-yorumlarini-sansurlemek-istiyor> Erişim Tarihi: 08.01.2023.

⁶⁸ Çin’de hükümetin Covid-19 politikasını eleştiren sosyal medya hesaplarına san- sür, <https://www.ntv.com.tr/dunya/cinde-hukumetin-covid-19-politikasini-elestiren-sosyal-medya-hesaplarina-sansur,jlG1S-pT6kunOfM58t-tNA> Erişim Ta- rihi: 26.01.2023.

haber ise vergi kaçakçılığının önüne geçilmesi açısından önemlidir.⁶⁹ Bahsi geçen haberin içeriğinde ayrıca çocukları güvence altına alabilecek sosyal medya ile ilgili düzenlemelerde yapıldığına değinilmiştir. Gençlerin ve çocukları korumak için alınan bu önlemler kanımca yerinde önlemlerdir. Görüldüğü üzere ülke değerlerini korumak, halkı denetlemek, aykırı sesleri engellemek, hak taleplerini görmezden gelmek ve üstünü kapatmak için bu denetim mekanizması kullanılabilir. ⁷⁰ Demek ki sosyal medya denetiminde önemli olan öncelik devletin ve toplumun çıkarlarını korumak ve ifade özgürlüğünü engellememektir. Bangladeş ise 2018 yılında “Digital Security Act” adında bir kanun çıkarmıştır. Bu kanun hapis cezası, para cezası ve yetkili kurum olarak dijital güvenlik birimi kurulmasını öngörmektedir. 25. maddede⁷¹ ise dezenformasyonu açık bir şekilde ele almaktadır. Kanunun verdiği yetkiyle birçok kişinin tutuklanması ve soruşturulması ise ifade özgürlüğünü engellediği düşüncesini uyandırmaktadır.⁷² Dezenformasyonu net bir şekilde tanımlaması açısından önemli olan bu yasa çok fazla tutuklama ve soruşturma nedeniyle amacını aşmış ve düşünce özgürlüğüne zarar vermiştir. Ayrıca 25. maddedeki muğlak ve göreceli bir ifade olan ülke imajına zarar verme eyleminin neleri içerdiği gerekirse tahdidi bir şekilde belirlenmeli ki suçta ve cezada belirlilik ilkesi gereği kanun meşruiyet kazanabilsin. Aksi takdirde ülke imajına zarar vermek eleştiri boyutunda kalan ifadeleri de içine alabilecektir ve düşünce özgürlüğünü yok edebilecektir.

Devletler kendi siyasi bakış açıları ve yönetim şekillerine göre belli başlı düzenlemeler yapmışlardır. Genel olarak her devlet bir kanun ihdas etmiş, bu kanunu takip edecek ve denetleyecek bir kurum yetkilendirmiştir. Hemen hemen bütün devletlerde gördüğümüz ortak iki nokta bu olmakla beraber her birinde içerik ve yöntemlerde değişiklikler olmuştur. Liberal görüş temelinde her ne kadar aksini iddia edenler olsa da milyonlarca insanın kullandığı sosyal medyayla

⁶⁹ Çin’den sosyal medya fenomeni Xu Guohao’ya 277 milyon lira vergi cezası, https://www.ntv.com.tr/dunya/cinden-sosyal-medya-fenomenixu-guohaoya-277-milyon-lira-vergi-cezasi,2d-Uzu2mq0eqt26w_0v4MA Erişim Tarihi: 26.01.2023.

⁷⁰ Aras, s.285.

⁷¹ “Herhangi bir bilgiyi ülkenin imajına zarar verecek şekilde veya karmaşa çıkarmak amacıyla yaymak veya yayınlamak, yanlış olduğunu bilmesine rağmen bir bilginin tamamını veya bir kısmını aynı amaçlarla yaymak veya yayınlamak”.

⁷² Gedikli, s.236.

ilgili yeni bir düzenleme getiren kanun gerekli gözükmektedir. İhdas edilecek kanuna aykırılıkların denetlenmesi ise yargı erkine büyük bir yük getirecektir. Bu yükü azaltmak amacıyla arada RTÜK gibi denetleyici bir kurumun varlığı kırtasiye ve bürokrasiyi azaltmakla beraber yargının yükünü de azaltacak ve sorunların ivedilikle çözülmesine katkı sağlayacaktır. Kanımca bu tür idari kurumların yaptırım açısından çok fazla yetkilendirilmesi düşünce özgürlüğünü engelleyecektir. Devlet halen faaliyette ve etkin olan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Basın Konseyi ve Medya Etik Konseyi'ne benzer sosyal medya özelinde kurulabilecek veya mevcut özdenetim mekanizmalarının içinde oluşturulabilecek özdenetim kuruluşlarını desteklemeli ve cesaretlendirmelidir.⁷³ Adı geçen özdenetim mekanizmalarının yalan habere karşı deklare ettikleri duruş zaten yeterlidir. Etki güçleri de yeterli olduğu sürece devlet müdahalesi şart olmayacaktır. Denetleyici bir kurumun yanında denetlenecek özel ve tüzel kişiler için tipikliği tanımlayan normlar olmalıdır. Bunu sağlamanın yolu da kanun düzenlemesidir. Kanun ihdas etmek yasama erki için çok önemli bir konudur. Kanun yapıcılar için gerekli çoğunluk sağlanmışsa bir kanun yapmak çok kolaydır. Kanunun konusu ve lafzı dikkatle seçilmemişse kolayca yapılan bu kanun yarardan çok zarar getirebilir. İktidardakiler kanunları yaparken bir gün iktidarın başkasının eline geçebileceğini bilmeli ve bu kanunun ülke menfaatleri için olumsuz sonuçlar yaratabileceği düşüncesi ve sorumluluğu altında olmalıdır. Uzun lafın kısası kanunun açık ve net olması gerekmektedir. Kanunilik ve belirlilik ilkesini sağlayamayan bir kanun ne adil ne de meşru olacaktır. Kanun ihdas etmek her ne kadar kanuniliği sağlasa da belirlilik ilkesine aykırı olan bir norm meşru olmayacaktır. Hukukun temel ilkeleri kanun yapılırken göz ardı edilebilecek kavramlar değildir. Burada konuyla ilgisi açısından sırası gelmişken kısa bir başlık açmak gerekirse 2022 yazında Meclis Komisyonu tarafından oylanan ve halk arasında sosyal medya kanunu olarak bilinen Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi⁷⁴ 13.10.2022 tarihinde kabul edilmiş ve 18.10.2022'de Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu

⁷³ Tülay Parlak, "Ulusal Ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler İle Basın Etik İlkeleri Işığında "Yalan Haber Neşri" Ve Yalan Haber Neşrinin Önlenebilmesi Sorunu", 2015, *TBB Dergisi*, S. 118, s.182.

⁷⁴ Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi, 27.05.2022, Esas No:2/4471, <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-4471.pdf> Erişim Tarihi: 10.01.2023.

tarihten sonra artık bir teklif olmayan bu kanunun üzerinde durmak gerekmektedir. Özel bir kanun olan Basın Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun genel bir kanun olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) değişiklik öngören 29. maddesi önemlidir. Çünkü belirtilen madde TCK'nin 217. maddesinden sonra gelecek şekilde "Halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma" başlığıyla bir düzenleme getirmektedir. Maddenin gerekçesinde çok makul ve anlaşılır açıklamalar bulunmaktadır.⁷⁵ Konumuz açısından yalan haber ve dezenformasyonun kabaca tanımı yapılmış ve kanun maddesinin eklenme sebeplerinden birinin de bu olduğu belirtilmiştir. TCK'nın 217/A⁷⁶ maddesi olacak şekilde düzenlenecek bu norm yaptırım açısından zararı daha önce de örneklerle açıklamaya çalıştığımız derecede büyük boyutlara ulaşabilen yalan haber ve dezenformasyonu önleme açısından isabetlidir. Fakat normun net olmaması tepkilere ve kafa karışıklığına neden olabilmektedir. Öncelikle TCK 217/A hükmü ile TCK 213⁷⁷ hükmü birbirine çok yakın ifadeler taşımaktadır. Mahkeme önüne gelen davalarda hangisinin uygulanacağı sorunu ortaya çıkabilecektir. Diğer yandan suçun manevi unsuru olan 'sırf halk arasında endişe, korku veya panik yaratmak saiki' hangi kıstaslarla belirlenecektir. Korku, endişe ve panik kişiden kişiye değişebilen göreceli kavramlardır. Gerçeğe aykırı bilgi ise yine ölçütlere oturtulmamış bir ifadedir. Pandemi sürecinde dahi doktorlar arasında aşı ile ilgili ihtilaflar olmuştur. Bu ihtilaflardan birini gerçek kabul edersek diğerini

⁷⁵ "Teknolojik gelişmelerin ve internetin yaygınlaşmasına bağlı olarak ciddi rağbet gören dijital platformlar, daha çok 'içerik' olarak nitelendirilebilecek bilgi veya haberlerin yayılma hızını öngörülemez biçimde artırmış ve bu içeriklerin zihin süzgecinden geçme, analiz etme ve değerlendirme süresini oldukça kısaltmıştır. Bu noktada internetin sağladığı anonim ortam yalan, yanlış veya manipülatif içeriklerin artmasına neden olmuştur."

⁷⁶ "Halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma Madde 217/ A- (1) Sırf halk arasında endişe, korku veya panik yaratmak saikiyle, ülkenin iç ve dış güvenliği, kamu düzeni ve genel sağlığı ile ilgili gerçeğe aykırı bir bilgiyi, kamu barışını bozmaya elverişli şekilde alenen yayma kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. (2) Suçun, failin gerçek kimliğini gizlemek suretiyle veya bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, yukarıdaki fıkraya göre verilen ceza yarı oranında artırılır".

⁷⁷ "Halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit Madde 213- (1) Halk arasında endişe, korku ve panik yaratmak amacıyla hayat, sağlık, vücut veya cinsel dokunulmazlık ya da malvarlığı bakımından alenen tehditte bulunan kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Suçun silahla işlenmesi halinde, verilecek ceza, kullanılan silahın niteliğine göre yarı oranına kadar artırılabilir".

cezalandırmak zorunda kalabiliriz. Dolayısıyla bu norm belli sınırlar ve ölçütler içine konulmalıdır. Sözgelimi ekonomiyle ilgili görüşlerden hangisinin gerçeğe aykırı olduğu hangi kıstaslara göre belirlenecektir. Hukukçular arasında devamlı tartışma konusu olan genel ahlak, genel sağlık, kamu düzeni, kamu yararı⁷⁸ gibi kavramlar kişilerin siyasi, dini, felsefi ve dünyevi görüşlerine göre değişebilmekte ve birbirinden farklı hatta zıt cenahlarda görüşler ortaya çıkabilmektedir. Kanunun lafzında kamu düzeni, genel sağlık kavramları ölçütlendirilmemiş şekilde ucu açık sunulmuştur. Bu durumun keyfiyete yol açmayacağı öngörülemez. Son olarak alenen yayma bahsinden hareketle aleniye-
tin sınırı ne olacaktır? İki kişiye yapılan bir hitapta aleni sayılabilir milyonlara hitaben yapılan bir açıklamada aleni sayılabilir. Bu kadar belirlilik ilkesinden uzak ve bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngören bu norm T.C. Anayasası'nın 26. maddesi ile vatandaşlara verilen düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini olumsuz etkileyecektir. Ayrıca otosansüre neden olacak ve anayasaya aykırılığı gündeme gelecektir. Bütün bu açıklamalardan sonra kanuna yapılan bu eklemenin gerekli ve değerli olduğunu belirtmekle beraber normun hukukun temel ilkelerinden olan belirlilik ilkesine⁷⁹ aykırı olmasının düşünce özgürlüğüne engel olacağı aşıkardır. Ölçüt olarak yalan haber ve dezenformasyon için makalemizin ilgili bölümlerinde verilen kıstaslar kullanılabilir. Kanaatimce kanun yapmak gereklidir fakat hukukun temel ilkeleri göz ardı edilmemelidir. Sosyal medya gibi büyük ve tehlikeli sonuçlara yol açabilecek bir mecra için yapılacak kanun diğer kanunlara bağımlı bir şekilde değil bağımsız ve özel bir kanun olmalıdır.

Türkçe diline işbirlikçi düzenleme olarak çevirebileceğimiz co-regulation kavramı kanun yaparken demokrasi ve çoğulculuğun önünü kapamaması için takip edilmesi gereken bir yol olarak tanımlanabilir. İş birlikçi düzenleme (co-regulation) devlet ile sosyal medya şirketlerinin birlikte çalışmasını ifade etmektedir. Devletler yasa yoluyla, sosyal medya şirketleri de kendi düzenlemeleri (self-regulation) ile sürece ka-

⁷⁸ Dr. Öğr. Üyesi Aras Türey/Arş. Gör. Eşref Barış Börekçi/ Arş. Gör. Aslı Ekin Yılmaz/ Arş. Gör. Yalım Yarkın Özbacı, "Halkı Yanıltıcı Bilgiyi Alenen Yayma Suçu (TCK m. 217/A): Ceza Hukukuna İlişkin Değerlendirmeler", *Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Aralık 2022, s. 20.

⁷⁹ Murat Balcı/Kerim Çakır, "Halkı Yanıltıcı Bilgiyi Alenen Yayma Suçu (TCK m. 217/A)", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2023, C. 9, S. 1, s. 3.

tılım sağlamaktadır.⁸⁰ Sosyal medya şirketleri kendi iç düzenlemelerini yapmakta ve yaptıkları düzenlemeler kanunda gösterilen normlara paralel olabileceği gibi kendi kuruluş amaçlarına uygun da olabilmektedir. Bu düzenlemelerin denetlenmesi şirketlerin kendileri tarafından yapılırken, devlet kendi koyduğu kanunlarla ilgili olanlara da uyulmasını şirketlerden talep etmektedir. Şirket kendi içinde kanunlara uygun yaptırımları uygulamakla mükellef olacaktır. Şayet şirket uygulama konusunda gönüllü olmazsa devlet devreye girecek ve hem sosyal medya platformuna hem de içeriğe müdahale edecektir. Bu sayede devlet konuya son müdahil olduğu için düşünce özgürlüğüne engel olduğu argümanı asgari seviyeye çekilebilecektir. Bu yöntemin diğer bir avantajı da sosyal medya şirketlerinin ülke içinde kuracakları temsilci kuruluşlar devletin RTÜK misali sosyal medya özelinde kuracağı bir kurum ile denetlenebilmesidir. Sosyal medya şirketlerinin kuracağı temsilci kuruluşlara Almanya örneğinde olduğu gibi iç hukuka hakim hukuk danışmanlarının atanması zorunluluğu getirilerek devlet müdahalesi gerekmeksizin şirketlerin iç ilişkilerinde bu durum çözümlenebilecektir. Çözümlemeyen ya da kasten çözülmeyen durumlarda yargıya daha fazla yük getirmemesi açısından konusunda uzmanlardan oluşan bu denetleyici idari kurum temsilci kuruluşların hukuk danışmanları ile kanun çerçevesinde sonuca gitmek için çalışacaktır. Dolayısıyla yargı yolundan önce birçok çözüm yolu sunulmuş ve devletin müdahalesi minimize edilmiş olacaktır. Sonuç olarak bizim sunduğumuz sistemin üç temel ögesi bulunmaktadır. Bunlar: Kanun, Denetleyici İdari Kurum ve İşbirlikçi Düzenleme (Co-regulation) Sistemi. Bu üç ögenin de içeriği yalan haber ve dezenformasyon için oluşturmaya çalıştığımız ölçütler kullanılarak ve son bölümde açıklamaya çalıştığımız yöntemler aracılığıyla hukukun temel ilkelerine uygun, adil ve düşünce özgürlüğünü engellemeyecek şekilde kurgulanarak yalan haber ve dezenformasyonun bütün çıkış yolları kapatılabilecektir.

SONUÇ

Dijital tabanlı medya araçları özelinde sosyal medya platformları gittikçe artan kullanıcı kitlesi ile sağladığı pek çok yararın yanında

⁸⁰ András Koltay, "A Typology of Social Media Regulations in Europe and their Possible Future Development", Law, Identity And Values, 2021, C. 1, S. 2, s. 42.

bazen hesaplanamayacak büyüklükte zararlar verebilmektedir. Günümüzde özel ve tüzel kişiler kendilerini sosyal medya araçları aracılığı ile ifade etmekte, amaçlarını, misyonlarını bu yolla gerçekleştirmektedir. Sosyal medya şirketleri büyük bütçeleri ve global güçleriyle artık herkes için bir iletişim aracı haline gelmiştir. Sosyal medya birçok açıdan faydalı olmakla birlikte çığ gibi büyüyen kartopu misali halk arasında infiallere yol açabilmektedir. Herkesin bir şekilde sosyal medya ile yollarının kesiştiğini ve sosyal medya kullanmamanın neredeyse imkânsız hale geldiği günümüz dünyasında dezenformasyon ve yalan haberin yıkıcı etkisi göz ardı edilemeyecek büyüklüktedir. Donald Trump'ın seçimlere sosyal medya üzerinden müdahalesi, covid-19 pandemisindeki yalan ve yanlış bilgi akışı, Brexit referandumu dünya ölçeğinde; Muğla'daki orman yangınlarında yapılan yalan haberlerin çalışmaları zorlaştırması, Gezi Parkı olayları gibi konular ve dünya ölçeğindeki konular ise Türkiye ölçeğinde sosyal medyanın denetlenmesi ile ilgili yolları açmıştır. Yalan haberin amacının gerçekleri saklama ve insanları gerçek olmayan olgu ve bilgileri yalan haber olduğunu bilerek ya da bilmeyerek bir şekilde paylaşmaya yönlendirmek olduğunu belirleyebiliriz. Bununla beraber her ne kadar yalan haber yapımcıları bu haberi gerçek bir habermiş gibi pazarlasa da onun uydurma, gerçek dışı olduğu ve çoğunlukla da kaynağının belirsiz olduğu sonucuna vararak yalan haberi saptayabiliriz. İkinci kavramımız dezenformasyon ise yanlış bir bilginin, kasten, belli bir saikle ve zarar vermek amacıyla paylaşılmasıdır. Yalan haber ve dezenformasyon birbirine çok yakın kavramlar olmakla beraber aralarındaki farkı temel olarak haber değeri taşıyıp taşınamasıyla ayırt edebiliriz. Yalan haber ve dezenformasyon artık hem demokrasi hem de devletler için önemli derecede tehditkar olmaya başladığı için birçok ülkede farklı konseptlerde olmakla beraber düzenleme yoluna gidilmektedir. Avrupa devletlerinde kanun ihdası ve şirketlerle iş birliği yoluna gidilirken, Anglosakson ülkelerinde değişken uygulamalarla karşılaşılmaktadır. Çin gibi daha kapalı ülkelerde ise sansür uygulamaları sosyal medya denetimi olarak tanımlanmaktadır. Sosyal medya denetiminin ifade özgürlüğüne engel olduğunu belirten hatırı sayılır çoğunlukta bir grup olduğu için demokrasi anlayışı yüksek devletler denetleme konusunda hassas davranırken, Çin gibi ülkeler direkt yasaklama hatta yorumları dahi denetleme yoluna giderek vatandaşların kendi kendilerine bile otosansür uygulamasına neden olmaktadır. Denetleme ihti-

yacının diğeri bir sebebi de sosyal medya şirketlerinin yeterli önlemleri alma konusunda gönülsüz olmasıdır. Devletler ya direkt yasaklayıcı zihniyet yolunu tercih etmiş, ya iş birliğine gitme yolunu tercih etmiş ya da Amerika gibi karışmama yoluna gitmiştir. Kanaatimce Türkiye pratiği için ise şu yöntemler uygulanabilir: Öncelikle sosyal medya düzenlemesi ile ilgili özel, hukukun temel ilkelerini gözetken ve ayrı bir kanun yapılması gereklidir. Mevcutta bir kanunumuz vardır fakat çok fazla eleştiri aldığı için en azından revize edilmesi ilgilileri memnun etmesi ve kafalardaki şüpheleri yok etmesi açısından önemlidir. RTÜK gibi denetleyici bir kurumun kurulması mahkemelerin yükünü azaltacaktır. Basın Konseyi gibi özdenetim mekanizmalarının cesaretlendirilmesi ve desteklenmesi ile kendi etiğini yaratacak sosyal medyanın devlete olan yükü azaltılacaktır. Nihayet iş birliği denetleme (co-regulation) sistemi ile kurulacak ülke sınırları içindeki temsilciler aracılığıyla sosyal medya şirketlerinin iç hukuka hâkim ve devlet tarafından zorunlu tutulan içerik denetleyici kadrosunun özdenetimi ile devlet ikinci planda kalacak ve ifade özgürlüğüne engel olunmayacaktır. Sonuç olarak sosyal medya denetimi konusunda şirketlerin gönülsüz olması sebebiyle devletin bu alana müdahale etmesi kaçınılmaz olmuştur. Müdahale gerekli ve önemlidir, fakat izlenen yolun adil, güvenilir ve ifade özgürlüğüne engel olmayacak şekilde düzenlenmesi demokrasi ve hukuk için daha büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

- Aras İlhan, “Çin’de Sosyal Medya”, Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler, s. 277-290, Aydın Ömer/Cengiz Çağdaş, Nobel Akademik Yayıncılık, B. 1, Ankara 2021.
- Özbek Veli Özer/Doğan Koray/Bacaksız Pınar, “Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler”, B. 11, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.

Makaleler

- Aaron Blake, A New Study Suggests Fake News Might Have Won Donald Trump The 2016 Election, The Washington Post, 03.04.2018, (Çevrimiçi erişim: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2018/04/03/a-new-study-suggests-fake-news-might-have-won-donald-trump-the-2016-election/>).
- Allcott Hunt & Gentkow Matthew, Social Media And Fake News In The 2016 Election, Journal Of Economic Perspectives, 2017, C. 31, S. 2, s. 211-236.
- Andorfer Alexandra, Spreading Like Wildfire: Solutions For Abating The Fake News Problem On Social Media Via Technology Controls And Government Regulation, Hastings Law Journal, 2017, C. 69, s. 1409-1431.

- Aydın Ali Fikret, Post-Truth Dönemde Sosyal Medyada Dezenformasyon: Covid-19 (Yeni Coronavirüs) Pandemi Süreci, *Asya Studies*, Haziran 2020, C. 4, S. 12, s. 76-90.
- Ayhan Ahmet & Erken Gülsüm, Siyasal İletişimde Dezenformasyon Ve Sosyal Medya: Bir Doğrulama Platformu Olarak Teyit.Org, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı*, 2018, S. 29, s.202-223.
- Balcı Murat & Çakır Kerim, Halkı Yanıltıcı Bilgiyi Alenen Yayma Suçu (TCK m. 217/A), *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2023, C. 9, S. 1, s. 3.
- Bayazıt Zeynep & Biçer Ali Altuğ, Sosyal Medya İletişiminde Sosyal Medya Denetiminin Önemi, Muhasebe ve Denetime Bakış, 2019, C. 19, S. 57, s. 141-164.
- Bennett W. Lance & Livingston Steven, The Disinformation Order: Disruptive Communication And The Decline Of Democratic Institutions, *European Journal Of Communication*, 2018, C. 33, S. 2, s. 122-139.
- Brown Nina I., & Jonathan Peters, Say This, Not That: Government Regulation and Control of Social Media, *Syracuse Law Review*, 2018, C. 68, s. 521-545.
- Büyükaşar Mehmet, Sağlık Mezenformasyonu: Çevrimiçi Kanallardan Yayılan Yanlış Bilgi Salgını, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Ocak 2022, C. 17, S. 57, s. 73-101.
- Cihan Murat & Yıldız Sıtkı, Sosyal Medya Aracılığı İle İşlenen Suçlar: Facebook, Twitter ve Instagram Örnekleri, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ocak 2021, C. 11, S. 1, s. 135-150.
- Cusumano Michael A., Gawer Annabelle & Yoffie David B., Social Media Companies Should Self-Regulate. Now, *Harvard Business Review*, 15.01.2021, s.1-7. (Çevrimiçi erişim: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=59517>).
- Denge ve Denetleme Ağı, "Dünyada Sosyal Medya Düzenlemelerine Karşılaştırmalı Bakış ve Türkiye İçin Somut Öneriler", *Demokrasi Barometresi*, 16.05.2022, Analiz Raporu No: 16, s.8. (Çevrimiçi erişim: <https://www.dengedenetleme.org/publication/182/Dunyada-Sosyal-Medya-Duzenlemelerine-Karsilastirmali-Bakis-ve-Turkiye-icin-Somut-oneriler-Raporu>).
- Dr. Öğr. Üyesi Türey Aras/Arş. Gör. Börekçi Eşref Barış/Arş. Gör. Yılmaz Aslı Ekin/Arş. Gör. Özbacı Yalım Yarkın, Halkı Yanıltıcı Bilgiyi Alenen Yayma Suçu (TCK m. 217/A): Ceza Hukukuna İlişkin Değerlendirmeler, *Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Aralık 2022, s. 20.
- Eren Veysel & Aydın Abdullah, Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014, C. 2014, S. 3, s.197-205.
- Gedikli Ahmet Taha, Karşılaştırmalı Hukukta İnternet Ortamındaki Asılsız Bilgi Paylaşımlarının Önlenmesi, *Bilişim Hukuku Dergisi*, 30.12.2020, C. 2, S. 2, s.221-257.
- Gülaslan Taylan, Sosyal Medya Güncel Tartışmalar: Sosyal Medyanın Kontrolü & Medya Hizmet Ve Gizlilik Sözleşmeleri & Yerli Ve Milli Sosyal Medya, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2021, C. 4, S. 1, s. 1-21.
- İlgin Hicran Özlem, Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Halkla İlişkiler İlişkisi, *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2021, C. 7, S. 2, s. 303-322.

- Irak Hakan, Post-Truth Çağda Dijital Dezenformasyon: Covid-19 Aşı Karşıtlığı Üzerine Bir İnceleme, *Ahi Evran Akademisi*, 2022, C. 3, S. 1, s.115-129.
- Kaya Sertaç, Sosyal Medyada Anonim Olmanın Söylemler Üzerindeki Etkisinin Haber Yorumları Üzerinden İncelenmesi, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2022, S. 60, 168-185.
- Kobak Kadriye & Soğukdere Şuheda, Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: 2021 Türkiye Orman Yangınları Örneği, *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 2021, C. 4, S. 2, s. 167-189.
- Koltay András, A Typology of Social Media Regulations in Europe and their Possible Future Development, Law, Identity And Values, 2021, C. 1, S. 2, s. 33-52.
- Kontoğlu Sena, Alman Sosyal Medya Kanunu, *Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi*, 01.06.2018, C. 8, S. 24, s. 143-150.
- Parlak Tülay, Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler İle Basın Etik İlkeleri Işığında “Yalan Haber Neşri” ve Yalan Haber Neşrinin Önlenebilmesi Sorunu, *TBB Dergisi*, 2015, S. 118, s.163-198.
- Şirzad Nefise, Kovid-19 Sürecinde Aşı Kararsızlığı: Aşı Karşıtı Tweetlere İlişkin Bir Analiz, *TRT Akademi Dergisi*, Ocak 2022, C. 7, S. 14, s. 58-81.
- Tuğsan Kıvanç, Sosyal Medya Bağımlılığının Sonuçları, *International Journal of Social Science*, 2021, C. 11, S. 1, s. 90-100.
- Ünal Mehmet Burak, Seçili Örneklerde Sosyal Medya Şirketlerinin Yasal Yükümlülükleri, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, 12.08.2021, s.1-28.
- Ünal Recep & Taylan Ahmet, Sağlık İletişiminde Yalan Haber-Yanlı Enformasyon Sorunu ve Doğrulama Platformları, *Atatürk İletişim Dergisi*, 2017, S. 14, s. 81-100.
- Yıldız Fatih, Anglosakson Ve Kıta-Avrupası Geleneğinde Darbeler, *Ekonomik İşletme ve Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2019, C. 5, S. 1, s.36-48.

İnternet Kaynakları

- AFAD, <https://www.afad.gov.tr/yardim-kampanyalari>
- Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi, <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-4471.pdf>
- Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>
- Çin Hükümeti, İnternet Yorumlarını Sansürlemek İstiyor, <https://www.ensonhaber.com/teknoloji/cin-hukumeti-internet-yorumlarini-sansurlemek-istiyor>
- Çin’de hükümetin Covid-19 politikasını eleştiren sosyal medya hesaplarına sansür, <https://www.ntv.com.tr/dunya/cinde-hukumetin-covid-19-politikasini-elestiren-sosyal-medya-hesaplarina-sansur,jlG1S-pT6kunOfM58t-tNA>
- Çin’den sosyal medya fenomeni Xu Guohao’ya 277 milyon lira vergi cezası, https://www.ntv.com.tr/dunya/cinden-sosyal-medya-fenomenixu-guohaoya-277-milyon-lira-vergi-cezasi,2d-Uzu2mq0eqt26w_0v4MA
- Hurmaldaki Corro Virüs Ve Suudi Arabistan Sağlık Bakanlığı’nın Uyarısı, <https://teyit.org/hurmaldaki-virus-ve-suudi-arabistan-saglik-bakanliginin-uyarisi>

- Öğrencileri için sosyal medyada yardım kampanyası başlattı, <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/ogrencileri-icin-sosyal-medyada-yardim-kampanyasi-bas-latti->
- Schaedel Sydney, Did the Pope Endorse Trump?, <https://www.factcheck.org/2016/10/did-the-pope-endorse-trump/>
- Sosyal Medyanın İyilik Kampanyası 'Minik Eller Üşümesin2', <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/1965>
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>
- Wakefield Jane & Gerken Tom, Online Harms Bill: Cyber-flashing added to proposed legislation, BBC Technology, 2022, <https://www.bbc.com/news/technology-6075046>
- Word of the Year 2016, <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>
- Yargıtay Kararları, <https://www.kazanci.com>.
- Yeni Zelanda'da iki camiye terör saldırısı: 49 kişi yaşamını yitirdi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yeni-zelandada-iki-camiye-teror-saldirisi-49-kisi-yasamini-yitirdi/1418614>
- 2017'de Viral Olmuş Ve Gerçekliğine Birçok İnsanı İnandırmış 17 Yanlış Haber, <https://listelist.com/viral-yanis-haberler/>